

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ
STUDIUM**

2011 – 2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Irena Šerá

Šikana jako speciálně-pedagogický problém

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: PaedDr. Viola Rašínová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED (PART TIME)
STUDIES

2011 - 2013

DIPLOMA THESIS

Irena Šerá

Bullying as a special pedagogical problem

Prague 2013

The Diploma Thesis Work Supervisor: PaedDr. Viola Rašínová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PaedDr. Viole Rašínové za poskytnuté rady, připomínky, vedení a vstřícnou ochotu při psaní mé diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá šikanou jakožto speciálně pedagogickým problémem. Teoretická část je dělena do tří oddílů. První z nich popisuje stěžejní definice, charakteristiky, druhy, stupně a důsledky šikany, druhý poté věnuje podrobnou pozornost aktérům šikany. Ve třetím oddíle autorka rozebírá speciálně pedagogické aspekty týkající se rozšíření šikany na školách, spolupráci rodičů a pedagogů, problematiku šikany u dětí s postižením, prevenci jevu, jeho diagnostiku a nápravu. Praktická část je tvořena výzkumným šetřením formou dotazníku, který byl použit na dvou školách; venkovské a městské.

Klíčové pojmy

Agresor, agresivní chování, dotazníková šetření, náprava, násilí, oběť, pedagog, postižení, prevence jevu, psychické a fyzické následky, rodičové, speciálně pedagogický problém, strach, šikana, škola, třída.

Annotation

This thesis deals with bullying as a special pedagogical problem. The theoretical part is divided into three sections. The first one describes the fundamental definitions, characteristics, types, levels and results of bullying, the second one devotes detailed attention to the actors of bullying. In the third section the author discusses the special educational aspects relating to the extension of bullying in schools, cooperation of parents and teachers, bullying of youth with disabilities, preventing the phenomenon, its diagnosis and remedy. The practical part consists of the survey through a questionnaire that was used at two schools, rural and urban.

Key words

Aggressor, aggressive behaviour, bullying, class, disability, fear, parents, prevention of the phenomenon, psychological and physical consequences, questionnaire survey, remedy, sacrifice, school, special educational problem, teachers, violence.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 ŠIKANA JAKO OBECNÝ POJEM.....	10
1.1 Definice a charakteristika	10
1.2 Příčiny šikany	12
1.3 Druhy šikany	14
1.4 Vývojové stupně	17
1.5 Důsledky šikany	18
2 ÚČASTNÍCI ŠIKANY	21
2.1 Osobnost agresora	21
2.2 Oběť	22
2.3 Třídní pozorovatelé	24
2.4 Aktivní zastánci oběti	24
2.5 Učitelé	24
3 SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÉ ASPEKTY	25
3.1 Školní šikana	26
3.2 Šikana a děti s postižením	28
3.3 Prevence jevu	29
3.4 Diagnostika	33
3.5 Náprava problému	39
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	42
4.1 Stanovení výzkumného problému, cíle a hypotéz	42
4.2 Charakteristika místa šetření a zkoumaného vzorku	43
4.3 Metodologie výzkumu	45
4.4 Interpretace výsledků	45
4.5 Závěr šetření	82
ZÁVĚR	85
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	87
SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK.....	91
SEZNAM PŘÍLOH	94

ÚVOD

Společnost je složitý mechanismus plný vzájemných mezilidských vztahů. Základní lidskou potřebou je sdružovat se do skupin, komunikovat, být členem skupiny. To s sebou nese jak pozitiva, tak negativa. V lidské přirozenosti je zakódována touha po moci a ovládnutí, které může lehce přerůst do stadia, které se stává ohrožením pro celou populaci.

Když jsou síly jednoznačně nerovnoměrné, když je ve rvačce nebo sporu někdo nedobrovolně, zjevně ve slabší pozici, nemůže se bránit nebo je jeho obrana objektivně neúčinná - v tu chvíli začínáme hovořit o šikaně. Pro potřeby diplomové práce autorka užívá pojmu šikana především v kontextu se školním prostředím.

V úplně každém kolektivu jsou děti, které jsou oblíbenější a méně oblíbené, děti, které jsou ve středu dění, a děti, které jsou na okraji, hvězdy i šedé myšky. Tento jev se objevuje bez výjimky v jakémkoliv společenském uskupení, instituci, nezáleží na věku, pohlaví či náboženské nebo etnické příslušnosti. Obětí šikany může být prakticky kdokoliv pro svou slabost nebo jinakost: vysoký, malý, tlustý, hubený, brýle, cizinec, věřící či ateista. Hlavními znaky tohoto sociálně patologického jevu jsou nevyrovnanost sil, nedobrovolnost a opakování.

Ale proč ostatní dopustí toto jednání? To je téměř filozofická otázka. Jsme tak ochromeni, zmateni, neinformováni nebo jen svým způsobem zbabělí? Je vysoce pravděpodobné, že se každý z nás se šikanou setkal, ať už to bylo v jakékoliv roli.

Na dnešní situaci je alarmující především to, že roste počet případů šikany, snižuje se věková hranice agresorů, zvyšuje se agrese, brutalita a rafinovanost šikany. V tomto směru je podpora výchovně vzdělávacího procesu nezbytná. Žáci se učí sociálním dovednostem, schopnosti adaptace, asertivity a zdravých mezilidských vztahů. Škola by měla zabezpečit preventivní osvětu týkající se oblastí sociálně patologických jevů, jejich příčin, projevů a možností jejich nápravy. Taktéž lze využít nabídek organizujících školení pro své pedagogy a pořádání informativních sezení pro žáky. Skutečná situace však potvrzuje to, že tyto požadavky jsou ve školách realizovány ve stále nedostatečné míře.

Na druhou stranu nutno konstatovat, že pojem šikana už není takové tabu jako před lety; hodně se o ní mluví a píše v médiích, je stále více dostupné literatury a šikana se stává častým tématem zpracování diplomových či disertačních prací.

Základní a střední školy se snaží tuto problematiku včetně její prevence zařazovat do školního vzdělávacího programu.

Taktéž úkolem této diplomové práce je alespoň částečně přispět k osvětlení spletitého jevu šikany. Teoretická část se zabývá vymezením základních pojmů, popisu příčin, druhů a následků šikany, rozlišením a charakteristikou účastníků šikany. V rámci speciálně-pedagogických aspektů práce hovoří konkrétněji o školní šikaně, její prevenci, diagnostice a nápravě a problému, a v neposlední řadě také o šikanování dětí s handicapem.

Praktickou část tvoří výzkumné šetření formou dotazníku, které bylo realizováno na dvou základních školách. Předcházelo mu stanovení výzkumného problému, cílů a hypotéz, které byly interpretací výsledků šetření potvrzeny nebo vyvráceny.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ŠIKANA JAKO OBECNÝ POJEM

1.1 Definice a charakteristika

V literatuře můžeme nalézt mnoho definic, které se pokouší celistvě zachytit a popsat jev šikany. Vymezení termínu se vyznačuje nepřesností a hlavně nejednotností. Samotný původ slova pak vychází z francouzského *chicane* a obecně jej lze použít k označení fyzického i psychického omezování či týrání jedince v kolektivu. (Holeček, 1997)

Neschopnost či nemožnost obrany je pro definici šikany zásadní. Může být dána nějakým handicapem postiženého, jeho tělesnou slabostí a nešikovností, případně invaliditou, opožděným rozumovým vývojem nebo neurotickou plachostí.

Kolář používá tuto formulaci: „*Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.*“ (2001, s. 27)

Podobně vymezuje šikanu Holeček: „*Za šikanu považujeme záměrné a nevyprovokované užití síly jedním dítětem nebo jejich skupinou s cílem opakovaně způsobit bolest, poškození nebo tíseň jinému dítěti.*“ (1997, s. 22)

Říčan (2010, s. 21) popisuje jev následovně: „*Šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit. Obyčejně mluvíme o šikaně tehdy, když jde opakované jednání, ve velmi závažných případech označujeme za šikanu i jednání jednorázové, s hrozbou opakování.*“

Tuto definici Říčan více upřesňuje a rozšiřuje: „*Šikanou nazýváme ubližování mezi těmi, kteří jsou ve stejném postavení, ve škole tedy mezi žáky nebo studenty, ve sportovním oddíle mezi sportovci, na pracovišti mezi spolupracovníky atd.*“ (2010, s. 21)

Bendl (2003) uvádí, že podstata šikany spočívá v tom, že agrese je zde cílem jednání, nikoliv prostředkem k dosažení určitého konkrétního zisku. Agresor šikanuje pro pocit radosti a z uspokojení potřeby ponížit lidskou důstojnost.

Pokyn ministra MŠMT (2008, čl. 1) šikanu definuje těmito slovy: „*Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně*

skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemůžou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv vyhrožování či ponižování. Může mít formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu."

Opakování a trvání jevu po určitou dobu jsou z větší míry nosnými znaky každé definice. Utváří charakteristické rysy šikany. Aby mohl vzniknout asymetrický vzájemný vztah mezi agresorem a jeho obětí, je nutné šikanu opakovat, což se děje v čase. Tímto jednáním vzniká vyvolání základních emocí, kterých chce agresor docílit, a těmi jsou strach, napětí a soustavné ponížení.

Aby bylo možné precizně vymezit pojem šikana, je důležité se věnovat i tomu, co šikana není a co ji jen zdánlivě připomíná. Hranice mezi opravdovou šikanou a dětským škádlením (tzv. teasingem) a poštučováním je velmi tenká. Bývá špatně rozpoznatelná, a dokonce mnoho pedagogů má tendenci (mnohdy záměrnou) problém šikanování bagatelizovat a přiklánět se na stranu agresorů, kteří velmi často operují s výrokem, že jejich činnost byla špatně pochopena.

Při škádlení se ovšem předpokládá, že se jedná o zábavu pro obě strany. Jestliže je patrné, že jednání druhého zraňuje, pak by měl iniciátor škádlení pociťovat lítost, omluvit se a v činnosti nepokračovat. Naše práva končí tam, kde začínají práva druhého.

Škádlení může být také nepříjemné a může i zabolet, ale není jednostranné. Ten, komu se to nelíbí, nemá pocit bezmoci, může se účinně bránit. Podstatné je, že se aktéři mohou vyměnit a když je to pro ně neúnosné, mohou ze škádlení i vystoupit. Třeba pomocí větné formulace typu 'nelíbí se mi to a už to nedělej'. Dítě bývá po škádlení uvolněné, radostné a celkově v pohodě. Někdy je rozzlobené a vzrušené, necítí však ponížení a stud, není zraněné. Bolesti hlavy a břicha, strach ze školy a pomýšlení na sebevraždu nemají se škádlením už nic společného. (Řičan, 2010)

Zdeněk Martínek (2009) považuje za teasing chování, které šikanu jen zdánlivě připomíná. Spočívá v provokacích a nevinném škádlení, kterým si většinou chtějí chlapci získat pozornost děvčat. Dívky si tento zájem užívají, reagují na něj smíchem a polichocením. V případě šikany se jedná o zlý úmysl, týrání spojené s agresí a manipulací.

Při hledání pravdy, zda se jedná o šikanování či škádlení, je užitečné posoudit podezřelé chování podle záměru, motivu, postoje, citlivosti, zranitelnosti, hranic, práv, svobody, důstojnosti a emočního stavu.

Závěrem kapitoly lze konstatovat, že přesnou definici není snadné nalézt. Každý jednotlivý případ je nutno posuzovat individuálně s přihlédnutím k okolnostem. Všeobecně se hovoří o podmínkách, které musí být splněny, aby se daná situace mohla klasifikovat jako šikanování. Jsou to negativní chování silnějšího vůči slabšímu, úmyslnost činu a míra četnosti výskytu daného chování. Rozhodující je rozpoznat závažnost problému a disponovat dostatkem odvahy a informací vedoucích k jeho vyřešení.

1.2 Příčiny šikany

Šikana je poruchou chování, která je odchylkou v oblasti socializace. Na jejím vzniku se podílí celá řada faktorů – biologické, psychické a sociální, čili příčiny jsou multifaktoriální.

Podle Bendla (2003) je nutné mezi hlavní příčiny zařadit především:

1. sklon k agresivnímu jednání
2. vlastní vznětlivost
3. nevhodný způsob výchovy v rodině
4. citový chlad okolí
5. pocíťovaný nedostatek zájmu okolí
6. tolerance k násilí ze strany společnosti a okolí žáka
7. touha po moci, přání ovládat druhého
8. zvědavost, frajeřina, touha po senzaci, vzrušujících zážitcích
8. nuda ve vyučování
9. neuspokojování nebo deformování základních potřeb dítěte (nenaplněná potřeba lásky, přátelství, komunikace)

Říčan (1995) vidí stěžejní motivy šikany v následujících bodech:

1. Tlak kolektivu, kdy jedinec je nucen se chovat dle očekávání; např. chlapec, aby dokázal, že není změkčilý, dokáže ránu přijmout, ale i ušetřit.

2. Touha po moci a přání ovládat druhé ať už z důvodu prospěchu z přední pozice (např. získání hmotných věcí nebo peněz), nebo kvůli uspokojení z vlastního ega, nebo pouze pro „ochutnání“ pocitu moci a převahy nad druhými, slabšími jedinci, kteří jsou agresorovi vydáni na milost a nemilost.
3. Motiv krutosti se objevuje převážně u deviantních jedinců, kterým působí potěšení vidět trpět svou obětí.
4. Zvědavost a experiment taktéž stojí velmi často na počátku šikany; agresor zkouší a sleduje reakce týraného, je zvědavý na jeho projevy strachu a posunuje dále hranice ponížení.
5. Šikanování přináší často agresorům přímý zisk z vykořisťování oběti, jež bývá nucena k různým službám.

Oba autoři se shodují na podstatném prvku vzniku šikanujícího chování, a to agrese, která je vlastní ve větší či menší míře každému jedinci. V nejširším kontextu označujeme termínem agrese jakékoliv napadení. Pro potřeby diplomové práce vymezíme pojem na tzv. vnitrodruhovou agresi, tedy o agresi příslušníků jednoho rodu. Základem jsou instinkty, které tvoří biologický základ agrese. Naše pudy tvoří velmi nebezpečný energetický potenciál člověka; ve stavu vzrušení se zmenšuje rozumová kontrola, což dokládá mnoho příkladů z historie (násilí ve válkách, hromadné znásilňování, rozkoš z pozorování, jak jsou lidé mučeni a zabíjeni).

Agresi si lze osvojit na základě své zkušenosti. Jedná se tedy o naučené chování. Pokud se nám úspěšně podařilo pomocí agrese získat pro sebe nějakou výhodu, podprahově prahneme po opakování tohoto zážitku. V našem uvažování nás mnohdy podpoří skutečnost, že z médií jsou dokládány případy agresorů - zločinců, kteří zůstali nepotrestáni, a naopak jsou oslavováni jako hrdinové. Dítě, pokud vidí takový příklad, se snaží dané chování napodobit.

Jednou z mnoha příčin, které rozvíjí u dětí patologické chování, je agrese jejich vlastních rodičů, kteří mnohdy s neobvyklou krutostí uplatňují doma svou neomezenou moc nad dítětem. Dítě se tomuto chování podprahově učí, a pokud je jeho pohled ještě umocněn skutečností, že se svým jednáním zakouší úspěch namísto trestu, je zde velmi snadná cesta k naučenému vzorci agresivního chování.

„Z psychoanalýzy známe klíčový mechanismus, který se při tom uplatňuje – identifikace s agresorem. Ano, malé dítě nachází východisko ze strachu, ve kterém žije, když ho někdo mocným opakovaně ohrožuje nebo trýzní, zdánlivě paradoxně v tom,

že ho přijme za svůj vzor, že se s ním identifikuje, že se stane, řečeno obrazně, jeho druhým vtělením." (Říčan, 2010, s. 41)

Žádné společnosti se nepodaří agresí zcela vymýtit, může se však snažit o její kultivaci. To samé lze poté přenést i na školní půdu, kde fungují jistá pravidla, která musí být dodržována. I násilné střetnutí chlapců na školní chodbě může vykazovat jisté mantinely tzv. fair-play hry, kdy se nebezpečí, že chování sklouzne k šikaně, zčásti eliminuje.

Vrozené sklony k agresí se úspěšně daří překonávat i metodou výcviku našeho svědomí. Každý v sobě máme zakódován smysl pro dobro a zlo; pokud se však po vykonání špatného skutku snažíme výčitky utlumit nebo úplně popřít, stává se tím svědomí otupělé.

1.3 Druhy šikany

Šikanu lze dělit podle různých kritérií, v odborné literatuře nalézáme dělení na přímou a nepřímou, fyzickou a verbální, aktivní a pasivní.

Podle Koláře (2011) může být šikana klasifikována z různých úhlů pohledů. Podle četnosti a ucelenosti výskytu prvků šikany ji lze dělit na pravou a nepravou.

Za pravou, tzv. účelnou, považuje takovou šikanu, která má obecný a trvalý ráz pro léčbu. Jedná se o komplexní projevy šikany. Na rozdíl od nepravé, která se vyznačuje pouze dílčími, izolovanými projevy (strkání, bouchání, vrážení, tahání za vlasy, stříkání vody, urážlivé poznámky atd.), které mohou být k přihlídnutí k situaci někdy důležité a někdy nepodstatné. Pro samotnou léčbu mohou být zavádějící a matoucí.

Dalším možným kritériem, podle něhož lze šikanu dělit, je pokusit se rozlišit různé typy agrese, ať už z hlediska prostředků užitých k týrání, věku, typu a způsobu vedení zařízení, kde k ní dochází, podle genderu (princip organizující sociální realitu), specifických vzdělávacích potřeb aktéru šikanování. (Kolář, 2011, s. 78)

Tabulka 1: Druhy šikany

Šikana podle typu agrese - prostředí týrání	fyzická, psychická a smíšená šikana, kyberšikana – jako specifická forma psychické šikany
Šikana podle věku a typu školy	šikana mezi předškoláky, žáky prvního stupně a druhého stupně, uční, gymnazisty, šikana mezi vysokoškoláky
Šikana z genderového hlediska	chlapecká a dívčí šikana, homofobní šikana, šikana chlapců vůči děvčatům, šikana dívek vůči chlapcům
Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení	na jedné straně škola s demokratickým vedením a na druhé straně škola, případně výchovný ústav, kde je tvrdý hierarchicko-autoritativní systém
Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů	šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných žáků

Říčan (1995) šikanu dělí taktéž na přímou a nepřímou. Přímá šikana je velmi rozmanitá, spočívá dle něj zejména:

- v násilí všeho druhu – působení bolesti bitím, bodáním, kopáním, pálením atd., ponižující tělesná manipulace obnažováním, nucením sníst nebo vypít něco odporného, poškozování a braní osobních věcí – oblečení, školních potřeb, jídla, peněz atd., tedy chování, jež zákon označuje a trestá jako loupež;
- ve slovním napadání nadávkami, posměchem, urážením postiženého a jeho rodiny;
- v zotročování, kdy je postižený hrozbami nebo bitím donucen konat něco ponižujícího nebo zakázaného, např. posluhovat svým pánům, ukrást pro ně něco v obchodě, nebo dokonce pro jejich zábavu zkopat jiného spolužáka.

Nepřímá šikana spočívá v sociální izolaci spolužáka, kterého druzí neberou na vědomí, se kterým se nemluví, je vylučován z činnosti skupiny atd. Tato forma,

používaná častěji dívkami, je někdy trýznivější než přímá šikana. Dítě se zoufale snaží zavděčit a přizpůsobit, ale jen se tím víc zesměšňuje a v očích třídy ztrácí prestiž. Nepřímá šikana se často kombinuje s přímou, začátek může být jak v přímé nebo nepřímé variantě. Dítětem, kterému se začne otevřeně ubližovat, se zákonitě začne postupně i pohrdat, naopak izolované dítě je vždy v nebezpečí, že přijdou nadávky a nakonec i násilí.

Mezi přímou šikanu nemůžeme počítat tzv. sexuální obtěžování (harassment), i když se vyznačuje určitými shodnými prvky. Je potřeba postupovat velmi citlivě při rozlišování podílu viny ze strany obtěžované (v drtivé většině se jedná o ženy), kdy samotná žena vědomě vyvolává impuls k obtěžování, kterému se vzápětí brání a hodlá mu zabránit.

V neposlední řadě můžeme rozdělit šikanu podle prostředí, kde k ní dochází. Tyto druhy šikany mají taktéž svá specifická označení; hovoříme o šikaně pracovní, školní, internátní, vězeňské, armádní apod. Školní šikaně se budeme věnovat v dalších kapitolách.

Na pracovišti se jedná především o tzv. mobbing – šikana od spolupracovníka, či bossing, kterého se dopouští nadřízený pracovník na svém podřízeném. Jde tedy o negativní chování nadřízeného nebo spolupracovníka, jež poškozuje podřízeného (kolegu) před ostatními a znesnadňuje či znemožňuje mu jeho práci. Také tento druh šikany nese své typické znaky. Bossing se vyvíjí a stupňuje. Tato šikana zhoršuje vztahy na pracovišti a zvyšuje kult osobnosti vedoucích – tyranů. Z hlediska zvládnutí a eliminování jde o nejobtížnější stránku pracovněprávního vztahu. V některých případech může být těžko prokázána a pracovníci nebývají ochotni si na šikanujícího vedoucího nebo spolupracovníka stěžovat. (Průcha, Veteška, 2012)

O šikaně praktikované v armádě se všeobecně ví, ale je přehlížena a tiše tolerována. Termín šikana byl v České republice před rokem 1989 poprvé použit pražským psychiatrem Petrem Příhodou, který tak označil právě násilné jednání vojáků v armádě. Nováčci berou proces zařazení jako nutné zlo, které je třeba vytrpět a po přechodu k „mazákům“ (starším ročníkům) se oni sami stávají agresory, kteří páchají násilí na nově příchozích.

V souvislosti s rozvojem užívání počítačů, mobilů, internetu a rozličných sociálních sítí, došlo ke zrodu nového fenoménu – kyberšikany. Podle Říčana se nedá přesně zařadit mezi typické šikanující chování. Chybí zde onen příznačný asymetrický vztah mezi osobnostmi agresora a oběti. Vše zůstává v utajení a anonymitě. Byly

zaznamenány i případy, kdy se kyberšikany dopouští právě šikanovaná osoba, která považuje tento prostředek za možnost skryté odplaty.

Co ovšem v rámci kyberšikany umocňuje pravou šikanu, je získání a prezentování zahanbujícího materiálu získaného násilím, např. potupné fotografie nebo celá videa. Celá záležitost nabývá pak nezvykle krutého charakteru a trýznitelé mohou svou oběť dlouhodobě a systematicky ničit.

1.4 Vývojové stupně

Mezi pedagogy, ale i rodiči, je velmi rozšířená teorie, že ke zrodu šikany jsou zapotřebí specifické podmínky, například přítomnost sadistického agresora nebo nedostatek kázně ve třídě. Šikanování se může ale lehce rozšířit ve kterékoliv skupině, podmínky vzniku jsou totiž nenápadné a na první pohled zcela běžné.

Je nasnadě otázka, kde se tedy berou kořeny šikanování? V každé skupině se záhy začnou jedinci dělit na oblíbené a na ty, kteří se nacházejí na okraji oblíbenosti, jsou v některém ohledu slabší nebo jiní než zbytek skupiny; běžně se užívá termínů jako obětní beránci, černé ovce či outsideři. (Kolář, 1997)

Kolář (1997) dělí vývojové stupně šikany do pěti bodů. První stupeň se nazývá ostrakismus. Jedná se o děti, které jsou nejméně oblíbené, řadí se až na poslední příčky při výběru např. při různých edukativních nebo sportovních hrách. Jsou to děti, se kterými se kolektiv nebaví, jsou opomíjeny, odmítány a často jsou terčem posměchu. Uchylují se proto většinou do samoty. Srovnáním s těmito outsidersy si mnohé děti upevňují své vlastní kvalitní pozice.

Forma ostrakismu se zákonitě vyskytuje v každé dětské skupině; je velkým úkolem pedagoga, aby zárodek šikany dokázal svým přístupem a budováním pozitivních vnitrotřídních vztahů včas potlačit.

V dalším bodě se stupňuje agrese a přitvrzuje manipulace. Žáci si na ostrakizovaném jedinci začínají vybíjet svůj hněv a napětí. „*Jde o mechanismus odborně nazývaný scapegoating, dobře známý sociologům i psychologům, zvláště rodinným terapeutům. Skupina na svého 'kozla' svádí různé nezdary a maléry a stmeluje se vědomím 'my nejsme jako on/ona'. Žerty na účet oběti jsou tvrdší, bezcitnější a jejich frekvence stoupá. Je-li ve třídě několik antisociálních jedinců, vývoj šikany se urychlí.*“ (Říčan, 2010, s. 126)

Pokud se tento proces včas nezastaví, přerůstá do fáze klíčového momentu - vytvoření jádra. Kolem agresora se seskupí jeho podporovatelé a na scénu nastupuje systematické šikanování vybraného jedince. Jestliže se vícero žáků (osamoceni jsou bez šance) nepostaví na odpor vůči tomuto jednání, v třídním kolektivu se změní atmosféra. Pozitivní klima je vystřídáno všudypřítomným strachem, bezohledným a krutým jednáním.

Nastává stadium, kdy většina přijímá normy agresorů. Hovoříme o bodu zlomu, ve kterém se i slušní žáci otevřeně připojují k násilným skutkům. Vítězí konformita - je příjemnější souhlasit s většinovým názorem a být relativně v bezpečí, než zůstat se svou snahou osamocen a vystaven riziku šikany.

Poslední fázi šikany ztělesňuje totalita, kdy je třídní společenství rozděleno na otrokáře a otroky, kteří jsou nuceni jim posluhovat a plnit jejich příkazy. Tato dokonalá šikana způsobuje na psychice postižených dětí trvalé a nezvratné následky. Kolář uvádí ve své publikaci, že dochází k tzv. školnímu lynčování. (Kolář, 1997)

1.5 Důsledky šikany

Následky šikany často zůstávají neodhaleny, viníci nejsou potrestáni a oběti se musí samy vyrovnávat s psychickým náparem, který může vyústit v tragické vyřešení nevladatelné situace. Destruktivní působení šikany můžeme rozdělit do několika oblastí. Mluvíme o zásahu do života žáků, narušení jejich osobního prostoru, ohrožení zdraví a bezpečnosti žáků, porušování práv dítěte, psychické potíže od pocitů křivdy a méněcennosti, až k extrémním koncům neřešitelného stavu.

Dopad šikany ovlivňuje celkový smysl vzdělávání a brání naplňování školních cílů. Oběti chronického šikanování mají slabší prospěch, narůstá počet případů záškoláctví, vyloučení ze školy (paradoxně namísto agresora), ztrácí sebeúctu, trpí pocity izolace a deprese, nezřídka nutkáním k sebevražedným pokusům. Svědkové šikany jsou zastrašováni a obávají se, že se může něco podobného přihodit i jim, čímž jejich pozornost ve výuce opět klesá. (Dupper, 2013)

Z dlouhodobého hlediska se jako nejzávažnější problém jeví dopad na psychickou stránku postiženého jedince, především dítěte či dospívajícího, jehož psychika prochází stále ještě vývojem a v určité fázi vykazuje znaky lability.

Kolář (1997, s. 16) popisuje tato rizika: *„Významná skupina žáků ve státních i nestátních vzdělávacích a výchovných institucích je beztrestně psychicky a fyzicky*

týrána. Jejich psychické a tělesné zdraví je dlouhodobě a někdy i nezvratně poškozeno. U pokročilých stádií šikan je ohrožen i život obětí. Někdy se agresor pokusí oběť přímo zabít nebo zmrzačit, jindy oběť řeší svou situaci sebevraždou. Těmto dětem není nic platná mezinárodní Úmluva o právech dítěte, která jim v těchto zařízeních zaručuje bezpečnost a ochranu zdraví. Šikanování nabývá často charakteru skupinové trestné činnosti a má některé dětské rysy organizovaného zločinu. Beztrestné páchaní násilí a porušování trestního zákona ve velkém měřítku poškozuje morální charakter většiny členů skupiny. Důsledkem je podceňování a přehlížení mravních norem, utváření a upevňování antisociálních postojů a celkově vede i při mírných formách k připravenosti pro kriminální dráhu, a to nejen u agresorů, ale do určité míry i u přihlížejcích."

Martínek (2009) hovoří o následcích šikanování jako o druhotném vypěstování si negativního vztahu ke škole. Žáci, kteří jsou ve škole šikanováni, si druhotně pěstují ke škole negativní vztah. Neobjevená a nepotrestaná šikana se projevuje jejich častějším strachem z pobytu ve škole, z cesty do školy a zpět. Šikanovaný jedinec si může za krátký čas vypěstovat negativní postoj i k pedagogovi, který nezvládá problém vyřešit. Celkově to vede ke ztrátě důvěry k autoritám a ztrátě iluzí o společnosti, která není schopna zaručit ochranu. Šikanování zcela popírá jakoukoliv výchovnou práci ve skupině, vede k destrukci.

Destrukce vztahů uvnitř skupiny je patrná ve čtyřech oblastech. Dochází k poškození fyzického a psychického zdraví oběti, upevnění antisociálních postojů u agresorů, ztrátě pozitivního přístupu ostatních žáků ke společnosti, snížení působnosti a vlivu pedagoga na skupinu jako celek. (Kolář, 2001)

Pokud mluvíme o poškození, máme na mysli vždy oběť. Závažnost poškození je odvislá od délky a intenzity šikanování. Každé dítě snáší ponižování jinak, závisí zde na stupni odolnosti oběti vůči stresu a zátěži. Máme tendenci nepřikládat důsledkům šikanování v raném stadiu tolik pozornosti, jestliže se toto děje však po delší dobu a systematicky, poškození se může poté stát trvalým a zážitek ponižování a příkoří bude pro dítě natolik traumatizující, že se s ním nebude schopno vyrovnat po celý život.

Z psychologického pohledu hovoříme o narušení integrity osobnosti a její deindividualizaci. Pocit neschopného a méněcenného jedince, který je agresorem účelně vyvoláván, se u oběti dlouhodobým působením prohlubuje. Dítě si přestává cenit samo sebe, jeho sebepojetí je roztrženo. Jeho nevyzrálá psychika často

neunese stupeň soustavné zátěže a dochází k neurotizaci, jež může následně zapříčinit i vznik somatického onemocnění. (Sharp, 1994)

Dalším z mnoha dopadů šikany je celkové zhoršení školního prospěchu postiženého. Je těžké se během hodin soustředit, pokud ho ovládá nepřetržitý strach z přestávek a konce vyučování. Oběť už ztratila naději, že se dovolá pomoci ostatních, přijala pravidla chování dle přání agresora. Psychosomatické potíže jako únava, bolest hlavy, břicha, nevolnosti či zhoršení astma jsou denním pořádku. (Kolář, 2005) V této fázi, kdy dítě nevidí svou hodnotu, se začínají objevovat tendence k sebepoškození a sebevraždám.

V důsledku dlouhodobého působení šikany se stává dítě méně přizpůsobitelné novým okolnostem a novým prostředím. Čas hraje taky významnou roli při objevení posttraumatické stresové poruchy (PSP), kdy se dítěti opětovně vracejí vzpomínky a myšlenky na období šikany.

Koukolík a Drtilová (2006) charakterizují projevy PSP v několika zásadních bodech - vynořují se opakované stresující vzpomínky na události, traumatické události se objevují ve snech (u dětí noční můry), události se vrací v jednání a pocitech (halucinace, iluze), při podobných událostech děti prožívají stres, postižení se vyhýbají místům, činnostem, které v nich probouzí nepříjemné vzpomínky, nejsou schopni si vyvolat v paměti okolnosti svého poranění, klesá jejich zájem o ostatní činnosti, odcizují se od druhých lidí, mají zúžený rozsah citového života, trpí pocitem zkrácené budoucnosti, mají potíže usnout a jejich spánek je většinou přerušovaný, jsou podráždění, špatné soustředění, trpí nadměrnou bdělostí a přehnaně reagují na nepatrné podněty.

Snaha vytěsnit hrůzné zážitky i vše, co jen byť okrajově připomíná nějakou spojitost s šikanou, vedou ještě k silnějším úzkostným stavům. Neustálé napětí a ztráta důvěry v cokoliv a kohokoliv startují u oběti permanentní připravenost k útoku. Aby byla pozdější léčebná terapie účinná, musí se potýkat se spleťtým základem všech obtíží.

2 ÚČASTNÍCI ŠIKANY

Podle Říčana (2010) se na procesu šikany podílí osm aktérů. Jedná se v první řadě o osobnost agresora a jeho oběti, dále zde vystupuje třídní (nebo jakékoliv jiné) publikum, spolužáci, kteří se aktivně zastávají oběti, pedagogové, rodiče obou hlavních zúčastněných stran, místní komunita a v nejširším kontextu i veřejnost a celá společnost. Z hlediska speciálně pedagogického zaměření diplomové práce se budeme v těchto kapitolách věnovat pouze pěti bodům.

2.1 Osobnost agresora

Osobnost agresora, jakožto iniciátora šikany, může mít několik různých podob. Jedním z majoritních společných znaků agresorů je absence morální výchovy a morálních hodnot. Její příčiny je možné hledat již v rodině; nezřídka bývají agresori dětmi násilnických rodičů postrádajících morální uvědomění. Kolář uvádí: „*Při setkání s agresory bylo vždy zarážející, že tito mladí lidé neměli žádné vědomé pocity viny, netrápili se skutečností, že někomu ublížili, a zasloužený trest vnímali jako křivdu. Těmto jedincům znásilňujícím slabé chyběl jakýkoliv náhled na nemorálnost jejich jednání*”. (1997, s. 48)

U osobnosti agresora se objevují určité typické vlastnosti, které lze shrnout do několika zásadních bodů. Nelze však brát uvedené charakteristiky jako stoprocentní popis agresora. Týmiž vlastnostmi a fyziognomií těla mohou disponovat i osoby bez jakéhokoliv sklonu k šikaně.

- agresorem bývá většinou rváč, který je vznětlivý, snadno se rozčílí a chybí mu schopnost sebekontroly
- osoba provozující šikanu má vždy blízko k porušování jakýchkoliv pravidel slušného chování a školního řádu
- fyziognomie těla je agresora pevná, silná, to ale neznamená, že šikanu není schopen vymyslet a uplatnit i jedinec se slabou tělesnou konstitucí
- agresor se povětšinou řadí mezi žáky se slabším prospěchem, mezi spolužáky bývá neoblíben, ale ze strachu respektován
- jeho svědomí je otupělé, neschopno připouštět výčitky; pokud se chová slušně, tak jen proto, že z toho pramení jeho osobní prospěch

- objevují se u něj osobnostní vlastnosti jako krutost, zlomyslnost, škodolibost, dominance, panovačnost, absence empatie, sklon k ovládnutí druhých

Rodinné zázemí jedinců se sklonem k šikaně se také vyznačuje typickými rysy. Děti v takové rodině chybí dostatek zájmu, rodiče se na něm běžně dopouštějí násilí nebo ponižování. Chválí své dítě za pokusy získávat pro sebe výhody bezohlednou cestou. V neposlední řadě se na problému šikany podepisuje nestabilita dnešních rodin, časté konflikty mezi rodiči, hádky a rozpady rodinného bezpečí a jistoty. (Říčan, 2010)

2.2 Oběť

Oběťmi se stávají děti, které jsou v určitém smyslu jiné než ostatní - vůbec ne horší nebo lepší, ale zkrátka jiné. Naskytá se otázka, proč se oběť nebrání, i když je potenciálně schopná obrany. Nemůže si tedy za své problémy někdy samo?

Odpověď je velmi složitá. Možná jenom nejsou tyto děti tak průbojné, nemají tak ostré lokty, jsou vychováni přijímat rány a nevracet je. Důvodů a příčin je mnoho a rozplést spouštěcí mechanismus ubližování je komplikovaná záležitost. Základní příčiny se opět dají rámcově kategorizovat a shrnout do výstižných postřehů.

- výrazně odlišné vnější znaky (např. neslušivé brýle, obezita, rasová odlišnost, rozštěp patra, křivost či jakýkoliv jiný tělesný handicap)
- šikana ve větší míře postihuje i děti neurotické, s poruchou pozornosti, hyperaktivní
- snadným terčem se stává dítě slabé svou tělesnou stavbou nebo zesláblé po nemoci
- děti, které jsou submisivní, velmi brzy podléhají tlaku okolí, neumí se prosazovat a držet krok s ostatními
- děti sobecké nebo nově příchozí do třídy, „šplhouni“ nesolidární s ostatními (na úkor solidarity s vyučujícími) se rovněž vystavují riziku brzkého vyloučení z kolektivu.

Existují opět styly rodinné výchovy, které menší či větší měrou přispívají k utrpení jejich potomka. Určitě nevhodným způsobem se bude chovat matka s hyperprotektivním stylem, která dítěti v rámci zachování bezpečnosti nedovolí získávat vlastní zkušenosti i za cenu částečných zklamání.

Mezi rizikové styly výchovy bezesporu patří jedináčkovský syndrom, který v dítěti upevňuje pocit výlučnosti a nadřazenosti nad ostatními, dále rodiny, které jsou sociálně izolované či přehnaně pruderní v oblasti sexuální výchovy, což jejich potomky diskvalifikuje z mnoha debat zcela běžných pro jejich vrstevníky.

Profesor Matějček popisuje ve svém článku potencionální oběť těmito slovy: *„Chlapec, konstituce měkké, kypré, neklukovské, se zájmy zvláštními, odtažitými dospělými, chováním v něčem nápadného, přemoudřelého a pro druhé děti překvapivého, snad sobecky orientovaný, i více dráždivý, takže se dá lehce vyprovokovat. Na jeho účet si potom kdekteř slaboch a zbabělec může dobývat společenský status humoristy, siláka či hrdiny.“* (www.rodina.cz, čl. 3981)

Autoři Parry a Carrington ve svém sborníku (1997, s. 9) rozlišují několik podskupin s těmito charakteristikami:

1. Pasivní oběti – tyto děti jsou bojácné, opatrné a uzavřené. Jsou často fyzicky slabé a těžko si hledají přátele. Mají nedostatek dovedností a sebedůvěry.
2. Provokující oběti – existuje malá skupina dětí, které schválně provokují negativní reakce druhých. Pošklebují se a posmívají, ale když jim druzí oplatí stejně, honem si stěžují.
3. Účelové oběti – tyto děti na sebe berou roli oběti, aby získaly uznání a popularitu. Hrávají roli „třídního šaška“ nebo se připojují k výtržnickému chování, aby neměly problémy s přijetím do skupiny.
4. Falešné oběti – některé děti si přehnaně stěžují na ostatní. Jde obvykle o chování zaměřené na získání pozornosti, nicméně se vyplatí prověřit, zda se za tím neskrývají skutečné problémy.
5. Útočníci jako oběti – některé děti jsou v určitých situacích oběťmi, ale v jiných útočníky. Děti vystavené šikanování dospělých jsou pak více náchylné k agresivitě vůči mladším a slabším. Zvláštností u tohoto typu oběti je, že jsou výrazně neoblíbené v kolektivu.

2.3 Třídní pozorovatelé

Není nad pocit, když se může agresor předvést a zavděčit svému publiku. Někteří jedinci by za to dali vše a šikanu provozují vlastně jen pro ten slastný zážitek, že jsou středem pozornosti a obecenstvo se dobře baví. Tito třídní pozorovatelé hrají v procesu bohužel svou smutnou roli. Na začátku jsou zaskočeni jednáním agresora, tuší, že se děje něco nesprávného a jejich svědomí výstražně signalizuje, že by možná měli zakročit. Pokud tak ze strachu neučiní, příští přítomnost u stejného skutku už pro ně z morálního hlediska nebude tak odpuzující a jejich tendence vidět tento zážitek znovu, či se rovnou přidat na stranu agresora, se stupňuje.

Postojem těchto přihlížečů, kterých bývá většina, se mění klima a atmosféra třídy; to, co bylo ještě před časem zapovězeno, se nyní jeví jako normální, a naopak se z kolektivu vyřazuje ten, kde se alespoň částečně této zábavy neúčastní.

2.4 Aktivní zastánci oběti

Tato skupina je logicky vždy v menšině. Pochází z rodin, kde se výchova řídila prioritou, že pomoc slabšímu není hloupost, ale nutnost. Není bez zajímavosti, že tyto žáci bývají paradoxně ve třídě hodně oblíbení, děti si jich cení, přestože nedokážou sami být tak silní a odolní vůči tlaku většiny. Čím větším počtem takto schopných žáků třída disponuje, tím je klima třídy pozitivnější a méně náchylné dopustit šikanu na jiných.

2.5 Učitelé

Pedagog si mnohdy ani neuvědomuje, jak důležitou pozitivní nebo negativní roli hraje v problémech třídní šikany. Nejenom jako osoba, která je pověřena příznaky a důsledky šikany řešit, ale i jako neuvědomělý iniciátor šikany. I zdánlivě nevinná situace, kdy se veřejně řeší záležitost zasedacího pořádku ve třídě, může podvědomě přisoudit určité osobě punc vyřazenosti z kolektivu.

Mezi nejčastější chyby a omyly, kterých se kantoři dopouští, patří:

- vyšetřuje případ společně s agresorem i jeho obětí;
- bere v potaz tzv. falešné svědky, kteří pod pohružkou strachu nebo z loajality k vůdci, svědčí zaujatě a nepravdivě;

- během vyšetřování učitel nešetří psychiku oběti – necitlivým způsobem řeší případ např. před celou třídou, z čehož si poškozený může odnášet dlouhodobá traumata a stresy;
- neprofesionální závěry pedagoga často zapříčiní to, že sama oběť je označena v závěru za agresora, nutí je k bezprostřední konfrontaci mezi sebou, což může později vyvolat další a většinou krutější vlnu agrese. (Kolář, 1997, s. 15)

Dalším typickým negativním postojem pedagoga je mínění, že žáci by si své problémy měli řešit mezi sebou a zbytečně nezatěžovat jeho hlavu malichernostmi.

Pravdou je, že pojetí šikany, jak ji definuje směrnice MŠMT (*fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv vyhrožování či ponižování, sexuálního obtěžování až zneužívání*), je příliš široké, a na řešení vzájemných žákovských pomluv patrně nebude zbývat pedagogovi ani síla, ani řádné důkazy. Stává se potom často, že kantor šmahem rezignuje na veškeré problémy svých svěřenců. Často je ochoten brát na vědomí pouze hmatatelné, fyzické důkazy, jako jsou viditelná poranění nebo újma na věcech.

Není výjimkou ani ta situace, kdy se učitel dokonce podvědomě a nechtěně ztotožňuje s agresorem, jakožto někým, kdo je odvážný a plný síly, na rozdíl od neoblíbené a slabé oběti. Z učitele se tak stává tichý spojenec agresora.

3 SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÉ ASPEKTY

Speciální pedagogika jako vědní disciplína se orientuje na výchovu, vzdělávání a celkový osobnostní rozvoj znevýhodněného člověka s cílem dosáhnout co možná nejvyšší míry jeho sociální integrace, a to včetně pracovních a společenských možností. (Procházková in Pipeková, 1998)

Podle prof. Sováka dělíme speciální pedagogiku na jednotlivé obory (tzv. "pedie") podle druhu postižení. Jedná se o somatopedii (pedagogika osob s tělesným postižením, zdravotním oslabením nebo onemocněním), psychopedii (osoby s mentálním postižením), surdopedii (osoby se sluchovým postižením), tyflopeditii (osoby se zrakovým postižením), logopedii (osoby s narušenou komunikační schopností) a etopedii (pedagogika osob s poruchami chování). Později se zaměření speciální pedagogiky rozšířilo ještě o problematiku osob s kombinovaným postižením a specifickými vývojovými poruchami učení. (Sovák in Pipeková, 1998)

Šikana jakožto druh sociálně patologického poruchového chování spadá do etopedické oblasti. Kysučan a Kuja (2006) specifikují etopedii jako speciální pedagogiku osob obtížně vychovatelných, tj. mravně narušených, s poruchami chování.

Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10, 2009) definuje poruchy chování (F91) jako: „*Psychiatrická jednotka 'porucha chování' se odráží od zvýšené míry agresivity, disociality a vzdoru dítěte, přičemž chování mimo normu musí trvat nejméně půl roku. Mezi problémové projevy chování patří nadměrné rvačky, tyranizování slabších, krutost k jiným lidem nebo ke zvířatům, závažná destrukce majetku, zakládání ohňů, krádeže, opakované lhaní, záškoláctví, útoky z domova, mimořádně časté a intenzivní výbuchy zlosti, vzdorovité provokativní chování a trvalá neposlušnost. Samozřejmě je důležitým aspektem vývojové stádium dítěte, závažnost a šíře potíží.*”

„*Poruchy chování lze definovat jako negativní odchylky v chování některých osob od normy, kterou je to, co jako běžné hodnotí a očekávají jiné osoby nebo skupiny.*” (Procházková in Pipeková, 1998, s. 191)

Pavel Klíma charakterizuje poruchy chování jako projevy jedince, jimiž se vymyká přiměřenému chování dané věkové skupiny. Jde o takové projevy obtížné vychovatelnosti, jejichž příčiny jsou výchovná zanedbanost nebo sociální či výchovná narušenost. Mezi další příčiny možno počítat i specifické psychiatrické příčiny. (Klíma in Pipeková, 1998)

3.1 Školní šikana

V diplomové práci se zaměřujeme na šikanu ve školním prostředí, konkrétně situaci na základních školách, kde rovněž provádíme i svou výzkumnou část. Speciální pedagogika má zde svou nezastupitelnou roli. Mnoho škol již zaměstnává kvalifikovaného odborníka, který je nápomocen při řešení široké škály žákovských potíží.

Úkolem speciálního pedagoga je mimo jiné depistážní činnost ve třídách, individuální nápravná péče pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, spolupráce s třídními učiteli a rodiči, vytváření individuálních vzdělávacích plánů pro integrované žáky, poskytování metodické pomoci a odborných informací z oblasti speciální pedagogiky pedagogickým pracovníkům školy, provádění skupinové,

nápravné a podpůrné aktivity pro žáky s poruchami učení a chování. Právě do poslední zmiňované oblasti patří i problematika šikany.

Přestože se šikana vyskytovala ve školách od počátku jejich vzniku, vědci jí začali věnovat pozornost až v roce 1969 ve Skandinávii. Teprve na konci osmdesátých let 20. století byly publikovány výzkumy i jinde ve světě (Velká Británie, USA, Austrálie, Japonsko, Nizozemsko, Kanada). Výzkum z roku 2001 provedený na 66 základních školách, při němž bylo osloveno přes 6000 žáků, přinesl šokující výsledky; na 2. stupni ZŠ je šikanováno 41% žáků. Pokud nad tímto stavem budou pedagogové, vedení školy i samotní rodiče přivírat oči, dosavadní stav se bude ještě zhoršovat. Pokud zůstanou viníci bez potrestání, oběti si ponесou celý život pocit křivdy a nespravedlnosti.

Kolář (1997) odhaduje, že se na učilištích vyskytuje až okolo 20% šikany, to samé číslo předpokládá (dle výzkumu, který provedl dr. Říčan) i na školách základních.

Olweus (1993, s. 9) definuje školní šikanu takto: *„Žák, resp. student, je šikanován čili viktimizován, když je vystaven, opakovaně a po určitou dobu, negativním akcím ze strany jednoho nebo více žáků, resp. studentů.“*

„Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy. Všechny školy a školská zařízení mají povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikana v jakékoliv podobě nesmí být pracovníky školy akceptována. Samotní pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s některými žáky a chováním vůči nim podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování těchto žáků jejich spolužáky.“ (MŠMT čl. 1)

Šikanování většinou neprobíhá cestou ze školy či do školy - tzv. na ulici, nýbrž v prostorách školy; v šatnách, na záchodcích a všude jinde, kde jsou děti ponechávány bez dozoru. Školní třída je „živnou půdou“ ke zrodu šikany. Jedná se o poměrně početný celek, ve kterém děti musí trávit společně čas po dlouhou dobu. Vztahy ve třídě se vzhledem k věku dětí vyvíjejí. Od absolutní monarchie v prvních ročnících, kdy děti vzhlížejí pouze ke svému učiteli a nejsou ještě schopny vzájemné tolerance (časté žalování apod.), až po společnost ryze demokratickou, kdy se žáci navzájem kryjí, vlastní spory již nekonzultují s pedagogem a význam vzájemných vztahů zřetelně zesiluje. (příloha KT, 2013)

Třída disponuje dvěma tvářemi – ta první se snaží vzdělávat, plní úkoly, odpovídá slušně na otázky a poslouchá učitele, ta druhá si žije pod povrchem svými

vlastními vztahy a životem. Ta oficiální tvář třídy se řídí pravidly pedagoga, ta „undergroundová“, pro niž se dospělí stávají cizinci a existuje zde přísný zákaz žalování a donášení, se formují pod dohledem vůdčích osobností nebo vnitrotřídních skupin. Co se nejvíce cení (především v chlapeckých kolektivech) je odvaha, mužná tvrdost a síla; všeobecně se pohrdá změkčilostí a slabostí všeho druhu.

„Socializační tlak na jedince, který tak či onak vybočuje, za normálních okolností prospěšný a funkční, se v podmínkách přebujelého tajného života třídy zvrhává se v šikana. Kde přestane platit právo, padnou i zábrany proti násilí a agresí. Změní se kolektivní mentalita. Pak se stane týráním a zotročování bezbranných oblíbenou zábavou.“ (Říčan, 2010, s. 51)

Když šikana probíhá ve škole, bývá skrytá, a to obvykle s neuvěřitelným cynismem, velmi chytře. *„Ve třídě se šikana pozná tak, že se v kolektivu promění atmosféra. Učitel tomu musí být nastaven a vědět, jaká atmosféra a vztahy tam běžně panují. Pedagog by měl zaregistrovat, že je něco v nepořádku, protože děti to v drtivé většině případů samy od sebe neříkají. Bojí se agresora, bojí se, že se to obrátí proti nim. Mají strach, že co se děje jejich spolužákovi, se může stát také jim. V horším případě se z části kolektivu stanou přísluhovači agresora, kteří mu pomáhají jenom proto, aby se nestali jeho terčem. Nakonec to zastihne kolektiv jako nemoc. Obvykle si agresor kolem sebe vytvoří tak pevné jádro, že zbytek kolektivu, byť by byl ve většině, se proti nim nedokáže semknout,“* popisuje zkušenosti učitelů Kateřina Buncík. (příloha KT, 2013)

3.2 Šikana a děti s postižením

Děti se speciálními vzdělávacími potřebami nebo postižením, ať už fyzickým, vývojovým, intelektovým nebo emočním, se nacházejí ve skupině s vyšším rizikem možnosti šikany. Hraje zde roli řada faktorů od fyzické zranitelnosti, neschopnosti se účastnit všech školních a sociálních aktivit až k nepřátelsky laděnému prostředí vůči jakémukoliv postižení. V některých případech mají tyto děti problémy s chováním (předvádění se, zvýšená agrese k okolí, úplné stažení z aktivit třídy), což z nich překvapivě může učinit i agresory. Výzkumy ukazují, že žáci s postižením jsou často iniciátoři šikany. (Smith in Sharp, 1994)

Rovněž děti se speciálními zdravotními potřebami, jako jsou např. epileptici, cukrovkáři či jedinci s těžkými potravinovými alergiemi, jsou vystavovány většímu

riziku. V těchto případech se mnohdy jedná o otázku života a smrti; šikanované děti jsou záměrně vystavované buď nedostatku požadované látky, nebo naopak jejímu předávkování, což může vyvolat nebezpečné reakce. Při řešení takových situací je pedagog povinen co nejdříve zakročit v rámci záchrany života nebo zlepšení fyzického stavu postiženého, později může vyvozovat důsledky z šikanujícího chování.

Odborníci Martew a Hodson (Sharp, 1994) prováděli v anglickém Sheffieldu výzkumné porovnání chování dětí s postižením a běžných žáků bez jakéhokoliv handicapu. Z jejich závěrů vyplývá, že děti se speciálními potřebami byly obtěžovány nepoměrně vícekrát než běžné děti a vytvářely si méně přátelství s ostatními. Žáci bez omezení měli vyšší sklon utvářet sociální vztahy se sobě rovnými vrstevníky, než s dětmi se speciálními potřebami. Postižené děti tedy měly mezi vrstevníky méně potencionálních obránců. Závěry průzkumu dokázaly, že málo kamarádů, a tím pádem osamocenosť během školních přestávek a odpočinku, vede k riskantní pozici oběti šikany.

Úloha učitelů ve třídě s integrovanými žáky je velmi citlivá a složitá. Jejich úkolem není jen samotná pedagogická činnost; musí být schopni rozpoznat atmosféru ve třídě, popř. negativní sklony ostatních žáků vůči postiženým. V této činnosti jsou jim nápomocni speciální pedagogové a asistenti. Děti s postižením se logicky nemohou účastnit všech aktivit, např. děti s pohybovým problémem se nebudou účastnit tělesné nebo dramatické výchovy, děti se sluchovým postižením (pokud škola nedisponuje speciálním vybavením) jsou omezeny v činnostech závisející pouze na poslechu apod. Učitel musí vždy citlivě vysvětlit, proč se některé děti do určitých aktivit nemohou zapojit; nesmí je vystavit stresu z vlastní bezmocnosti a postavit je do pozice neschopných outsiderů.

Možnosti prevence žáků s postižením budou popsány v další kapitole. Obecně by mělo platit pravidlo, že prevence handicapovaných má částečně kopírovat nabídku prevence pro děti bez handicapu, avšak měla by být obohacena o odborné poznatky z psychologie a speciální pedagogiky.

3.3 Prevence jevu

Metody prevence ve speciální pedagogice dělíme na primární, sekundární a terciální. Primární se zabývá předcházením vzniku defektu či jevu, sekundární má za úkol zabránit nepříznivému vývoji již probíhajícího problému a terciální řeší následnou

péči. Problematiku prevence mají ve svých kompetencích resorty zdravotnictví, školství a ministerstva práce a sociálních věcí.

„Základem prevence šikanování a násilí na školách je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky (a mezi žáky a učiteli). Školy a školská zařízení při efektivní realizaci prevence šikanování usilují o vytváření bezpečného prostředí a za tím účelem:

- *podporují solidaritu a toleranci*
- *podporují vědomí sounáležitosti*
- *posilují a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy*
- *uplatňují spolupráci mezi dětmi a rozvíjí jejich vzájemný respekt*
- *rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.“* (MŠMT, 2008, čl. 4)

Prevence z pozice školy je nezbytná. Lze ji uplatňovat mnoha způsoby. V poslední době vznikl ojedinělý projekt s názvem Minimalizace šikany, kterého se mohou pedagogové aktivně zúčastnit. Důvodem ke vzniku projektu byl alarmující počet případů šikany na základních školách. Za cíl si klade předat pedagogické veřejnosti ověřené nástroje a postupy pro práci se šikanou a vytvořit tím podmínky k systémovému zavádění Českého školního programu proti šikanování. Odborným garantem projektu je dr. Michal Kolář.

Říčan (2010, s. 17-18) přikládá význam především rozvoji průřezových témat osobnostní a sociální výchovy. Zvláštní roli věnuje etické výchově, která musí být vykonávána pedagogy s odbornou způsobilostí a měla by být zařazena do výuky ať už jako samostatný předmět, nebo jako součást osobnostní a sociální výchovy. Osobní příklad pedagoga, vštěpování úcty k lidské bytosti a solidarita se vším živým, je samozřejmostí.

Z výsledků výzkumů je patrné, že tam, kde je tomuto tématu poskytnuta dostatečná pozornost, se výrazně snižuje riziko výskytu šikany. Česká školní inspekce dokládá, že na církevních školách se v oblasti šikany objevuje méně případů a jsou-li, pak méně brutální. Panuje zde totiž pozitivnější klima. O vztahy mezi dětmi v církevních školách více pečují. Bohužel však toto nemůže být pravidlem. Šikana se může vyskytovat úplně všude, dokonce i např. v dobře vedeném skautském oddílu.

Dalším bodem při nastavování úspěšného preventivního programu je zapojení osoby speciálního pedagoga aktivně do života třídy. Jeho povinností by měla být individuální pozornost dětem s různými sociálními, osobnostními, zdravotními a vztahovými problémy.

V rámci prevence je nutné klást neobyčejný důraz na spolupráci s rodiči. Snažit se bourat typické bariéry mezi pedagogem a rodičem. Zde je opět možnost zaangažovat osobu speciálního pedagoga, který při diskuzích s rodiči může docílit přátelské atmosféry a důvěry.

Prioritou školy by měl být otevřený a realistický postoj k šikaně. Není dobré problém bagatelizovat; rodiče i učitelé musí cítit, že mají ve vedení školy oporu. Z postoje školy by mělo zřetelně vyplývat, že agresivita se na škole netoleruje, že vedení školy učiní vše pro to, aby ochránilo slabé před bezohlednými a žáci se mohli při práci cítit v bezpečí. Jednou z možností je zorganizovat pohyb žáků tak, aby byl dostatečně monitorován pedagogickým dozorem.

Škola musí zaručit, že uplatní přiměřené sankce a výchovné postupy jednak při potrestání viníků, a jednak při poskytování pomoci postiženým žákům. Pokud bude potřeba, osloví kvalifikované odborníky z řad speciálních pedagogů, terapeutů či psychiatrů.

Školní řád musí být naformulován tak, aby svými ustanoveními podporoval prevenci šikany. Je závazný pro všechny školní personál, žáky i jejich rodiče.

Vedení školy by mělo dát svým učitelům prostor pro samostudium týkající se dané problematiky, popř. možnost si vybrat a navštěvovat kurzy prevence a řešení šikany, který je akreditovaný MŠMT.

Prevence z hlediska rodičů by se neměla podceňovat. Existuje mnoho možností, jak samotní rodiče mohou svého potomka do budoucna ochránit před negativními vlivy šikany. Základem je především výchova, lépe řečeno výchovný styl, který je dítěti vštěpován. Rodinný hodnotový žebříček by měl obsahovat takové pojmy, jako jsou vzájemná solidarita, ochrana slabších a schopnost dítěte nelpět na svém prospěchu za každou cenu.

V současné době je pro rodiče čím dál tím obtížnější zachovat si důvěru svých dětí. Generační rozdíly se zvětšují; děti praktikují zcela odlišný způsob života, myšlení a prožitků. Děti by však měly být zvyklé oznámit svým rodičům vše důležité, co se ve škole děje, popř. sdělit, že byly svědky násilí a bezpráví.

Velkým nedostatkem ve výchově je nedostatek času rodičů. Ten poté zapříčiňuje to, že rodiče nejsou schopni pozorovat možné příznaky rozvíjející se šikany; většina je pak zcela šokována odhalením problémů.

Mnozí rodiče taktéž vůbec neřeší přípravu svého potomka na případný fyzický střet. Je běžné se potkat s názorem, že slušný žák se nepere, což je v mnoha případech kontraproduktivní. Jako účinná zbraň proti šikaně se doporučuje tzv. výchova k tělesnému střetnutí. Mnohdy si děti nechají ubližovat, přestože jejich tělesná konstituce je očividně pevněji stavěná než útočnickova; potíž spočívá k tomu, že je nikdo nevedl k tomu, aby se dovedli prát. Při jednání s vrstevníky by mělo dítě vystupovat energicky, asertivně, má být fyzicky připravené a zdatné, aby v případě nutnosti bylo schopné obstát v sebeobraně nebo ochraně spolužáka.

Říčan (2010, s. 20) upozorňuje na nedostatek tzv. vzájemnosti mezi rodiči: *„Je třeba zajímat se více než je dnes bohužel zvykem, o rodiče spolužáků svých dětí. S nimi nás spojuje zájem na tom, aby škola co nejlépe plnila své poslání. Vyplatí se investovat do vzájemných vztahů, budovat důvěru a spolupráci. Dojde-li ve třídě k šikaně (nebo objeví-li se jiný závažný problém), měla by zafungovat síť vztahů mezi rodiči žáků a zjednat nápravu nebo k ní alespoň přispět. Pokud škola neřeší případ uspokojivě, musí se rodiče obrátit na příslušné školské i jiné instituce, a jestliže vše selže, najít dítěti jinou školu.“*

Problematika šikanování postižených dětí požaduje speciální přístup v možnostech jejich prevence. Ta může vycházet ze zážitkových programů, které se uskutečňují buď přímo ve škole, nebo ve zdravotnických zařízeních a ústavech pro tělesně postižené. Skvělou příležitostí, jak praktickým cvičením prohloubit empatii zdravých jedinců ke svým postiženým spolužákům, je možnost vyzkoušet si jejich kompenzační pomůcky (francouzské hole nebo vozík).

Další příležitostí k prohloubení znalostí o určitém typu postižení může být pořádání přednášek pro cílený školní věk. Dále se doporučuje realizace společných kulturních vystoupení, tvořivých dílen a dlouhodobě zaměřené programy, které jsou uskutečňovány pedagogicko-psychologickými odborníky.

Součástí výchovy je i osvojování si přístupu k jedincům s handicapem. Děti by měly vědět, jak jim pomoci v konkrétních úkonech, jak s nimi komunikovat a jak jednat. Součástí preventivního programu školy by mělo být nařízení o účinné pomoci handicapovaným ze strany školy, učitelů a samotných žáků, a to jak ve formě zajištění

osobního asistenta, který bude v průběhu vyučování a přestávek dítěti k dispozici, tak i v poskytnutí adekvátních pomůcek vhodných pro ulehčení výuky.

3.4 Diagnostika

Při diagnostikování problému by měl pedagog nejprve zhodnotit závažnost každého jednotlivého případu šikany. Musí být zvláště citlivý vůči drobným projevům a náznakům v rámci třídy, které vyznívají jako dílčí a momentální nedisciplinované, kázeňské přestupky, např. drobné posměšky a znevažující adresné poznámky. Ve skutečnosti můžou však ve svém úhrnu indikovat dlouhodobé a kruté mučení obětí. Čím závažnější šikana, tím naléhavější je potřeba zasáhnout a tím déle taky bude trvat cesta ke sjednání nápravy. Říčan (2010, s. 27) uvádí tři faktory, které umožňují rámcově rozpoznat závažnost šikany.

1. Míra trýznivosti situace pro postiženého – to, co agresori v určité chvíli provedou, může mít velmi různou závažnost. Je podstatný rozdíl, např. mezi nadávkou a surovým zbitím. Není však vždycky jednoduché poznat, jak silně oběť v dané chvíli trpí. Kromě toho musíme uvážit, že děti jsou různě citlivé. Pedagog ovšem nesmí omlouvat svou neochotu řešit šikanu tím, že dítě si za to může samo, protože je přecitlivělé.

2. Četnost napadání – čím jsou útoky častější, tím je šikana závažnější. Je-li např. oběť nějakým způsobem ponížena třikrát za měsíc, jde o podstatně menší závažnost, než když se totéž děje několikrát denně.

3. Délka šikanování – čím déle šikana trvá, tím větší utrpení způsobuje a tím vážnější jsou i její následky. Šikana může trvat teprve několik dní, pak vlastně o šikaně v plném slova smyslu mluvíme jen tehdy, když trýznivost a frekvence ubližování jsou vysoké. Může však jít o měsíce, někdy dokonce o léta. Čím déle šikana trvá, tím naléhavější je proto rychlé řešení.

Dalším bodem při diagnostikování, je tzv. určení stupně zamořenosti školní třídy šikanou. Nejosvědčenejší metodou, jak toho dosáhnout, je zeptat se přímo žáků formou anonymního dotazníku. Je zapotřebí postupovat kvalifikovaně, tudíž by škola měla v této záležitosti oslovit pokud možno vyškoleného odborníka, který provede vlastní výzkum a vyhodnocená data předá zpět škole. Dotazník obnáší otázky, které odhalují, zda se bude jednat o žáka, který je šikanován nebo naopak o toho, který šikanuje.

Nedoporučuje se, aby při vyplňování dotazníků asistoval třídní učitel; snižuje to důvěru u žáků a mají tendenci zkreslovat své odpovědi.

Pedagog musí před samotným zákrokem provést patřičnou osvětu, zdůraznit žákům smysl vyšetření, potvrdit anonymitu dotazníku a vysvětlit zejména mladším žákům, co je to šikana a jaké projevy s sebou nese.

Zpracování výsledků určí procentuální koláč šikanovaných a šikanujících žáků. V této souvislosti používá Říčan termínu „kalibrace“ (2010, s. 29), čili to, jakou hranici závažnosti jsme pro vyhodnocování zadaného dotazníku zvolili. Mezi dvěma různě vyhodnocovanými dotazníky může dojít ke zřetelným odchylkám, a přesto to nesnižuje objektivitu metody; záleží na tom, jaké kritérium jsme pro posouzení osoby oběti a agresora nastavili. Kalibrace však musí zůstat u vyhodnocování stejného dotazníku jednotná, aby údaje o zamoření šikanou v procentech měly vypovídající hodnotu.

Diagnostikování šikany ve škole je velmi nesnadnou záležitostí, vyžadující nejen teoretické znalosti o daném problému, ale také osobnostní dovednosti a schopnosti především na straně vyučujícího, popř. speciálního pedagoga. Záleží na jeho empatickém přístupu, dostatku trpělivosti a následném postupu vyšetřování. Při objevení šikany je za způsob řešení zodpovědné vedení školy a musí adekvátně zasáhnout.

Existují faktory, které brání úspěšnému diagnostikování a řešení šikany. Kolář (2001) je názorně popisuje jako „komplot velké šestky“.

1. Od oběti lze těžko získat podrobnější objektivní informace – je pro ni velmi obtížné hovořit o tom, jak je zneužívána a týrána, při prozrazení pachatele může oběť dokonce zakoušet výčitky svědomí. Stávají se případy, že přestože oběť prozradí agresora, jsou nezkušeným pedagogem potrestány obě strany a později šikanování pokračuje ještě ve větší míře. Podruhé už nikdo o pomoc nepožádá.

2. Agresoři často velmi vynalézavě lžou a překrucují fakta. Pokud má vyšetřující k dispozici nezaujaté svědky, jde celou záležitost poměrně jednoduše analyzovat; pokud však agresora podporují i ostatní spolužáci v křivých výpovědích, vinu lze prokázat jen stěží.

3. Pro celé šetření problému šikany je příznačná emoce strachu. Nahodilé pedagogovy otázky hledající viníka jsou v rámci třídy zcela neefektivní. Strach brání

sdělovat jakákoliv fakta na veřejnosti. A čím je stupeň šikanování závažnější, tím je odhalení neformálního života skupiny obtížnější.

4. Rodiče jsou ochotni chránit své potomky za každou cenu a přímou konfrontaci s hrůznými činy svého dítěte neunesou. Popírají jeho vinu, komplikují všemožně vyšetřování a nelogicky odmítají jasné závěry.

5. Naopak rodiče obětí se často obávají vyšetřování, a to z různých důvodů. Nejčastějšími požadavky je, aby se nic nevyšetřovalo a aby se násilníci nic nedozvěděli. Mají tendenci své dítě ukrývat a neposílat ho do školy, požadují přerušování vyšetřování a odmítají spolupráci, přestože o ni v prvních okamžicích sami žádali. V extrémech nechají přeložit dítě na jinou školu.

6. U některých typů závažnějších šikan učitel chrání agresory a brání vyšetřování. Pokud je násilníkem sympatický, loajální a schopný jedinec, je schopen oklamat pedagogy a přiřadit se k těm, kteří dokonce pomáhají odhalit viníka.

Největší překážkou pro odhalení šikany je tedy strach, a to buď na straně obětí, což logicky vyplývá ze situace, ale i na straně útočníků, přihlížejících aktérů nebo rodičů. Aby byla šikana odhalena, je zapotřebí provést kvalifikované šetření, které se vždy musí odvíjet od míry a stadia zachyceného jevu.

Kolář (2001) uvádí celistvou metodiku diagnostiky šikany pro učitele. Kromě výše uvedených přímých a nepřímých indicií šikanování se zaměřuje také na určení vývojové fáze šikany a odhad její závažnosti v rámci celé skupiny nebo třídy. Poté navrhuje postup vyšetřování šikany pomocí dvou strategií - pro lehčí a závažnější formu.

- strategie první pomoci – jedná se o lokální a vnější šetření, kdy se vyšetřují pouze vybraní žáci, slouží ke zmapování symptomů a utvoří vnější obraz situace
- strategie vnitřní a globální – realizuje se šetření vnitřního vývoje, konstelace postojů k šikaně a sociometrie všech žáků, jedná se o psychologicky tvrdší postup proti organizovanému odporu, někdy je nutné volit i metody kriminalistického výslechu

První strategii upřesňuje dále v pěti bodech. V první řadě musí proběhnout rozhovor s informátory a oběťmi; v prvních okamžicích se nedoporučuje hovořit s agresorem. Postupujeme nalezením vhodných svědků, je vhodné ověřit pravdivost jejich výpovědí. Poté Kolář navrhuje konfrontační rozhovory se svědky a opět se

nedoporučuje konfrontace obětí a agresora společně. Dalším krokem je zabezpečení ochrany obětem, která nesmí být během vyšetřovacího procesu ponechána svému osudu. Jako poslední se uskuteční rozhovor s agresory, na který musí být tazatel dobře připraven - v případě potřeby použít i princip přitlačení ke zdi, kdy se agresorům dá tvrdě najevo, že za své činy mohou být např. vyloučení, předání policii apod. Rozhovor s agresory se vyznačuje nízkou vypovídací hodnotou, poněvadž málokdo je ochotný se k činům přiznat.

Po pokročilejší stadium je vhodné volit jiné kroky:

1. Překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.
3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
4. Pokračující pomoc a podpora obětí.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšetřování.

S uvedeným návrhem metodického postupu se ztotožňuje i Elliottová (1995). Autorka rozšiřuje Kolářovu metodu o prvek zakomponování spolupráce dalších státních orgánů, které jsou kompetentní v pedagogické činnosti. Nabádá věnovat pozornost trestní míře zodpovědnosti agresorů, pedagogů i rodičů agresorů. Samozřejmě součástí jejího metodického postupu je vyhledání odborné psychologické či psychiatrické péče.

Pipeková (1998, s. 30) popisuje diagnostický postup těmito slovy: „*Ke speciálním metodám patří odborná speciálně pedagogická vyšetření, na kterém se podílí tým odborníků, lékař, psycholog, sociální pracovníce, speciální pedagog a dle potřeby další odborníci. Jedná se vždy o týmovou práci. Při vyšetřování je potřeba se soustředit na celou osobnost vyšetřovaného, ne jen na izolovaný výkon v určité oblasti. Cílem je vytvoření diagnózy, která je výsledkem diagnostiky. Na jejím podkladě se stanoví postup při výchově a vzdělávání.*”

Říčan (1995) volí následující zásady správného postupu:

1. Chránit zdroj informací.
2. Prozradit co nejméně o tom, co už je nám známo, a ještě míň o tom, co nám známo nebo dokázáno není.

3. Vyslechnout poškozeného, obviněného a svědky zvlášť a později jejich výpovědi konfrontovat.

4. Všechny výpovědi zaznamenat.

Při stanovení samotné diagnózy je nutné použít diagnostické metody. Ve speciální pedagogice se jedná o obecné a speciální metody. Mezi obecné řadíme osobní, rodinnou a sociální anamnézu, sběr dat, která zaznamenávají důležité mezníky v průběhu určitého vývoje (v našem případě školní třídy) a naznačují etiologii výskytu problémů, analýzu výpovědí žáků, kazuistiku (příběh klienta, který znázorňuje jeho fyzický, psychický a sociální vývoj ve sledované oblasti) a katamnézu, což obnáší sledování stavu klienta i po vyléčení.

Speciální diagnostické metody sestávají z pozorování (cílené a plánované sledování jevu nebo osoby, u které se jev vyskytuje). Můžeme je dělit na pozorování záměrné x nezáměrné, krátkodobé x dlouhodobé, otevřené x skryté. U handicapovaných se pozorování zaměřuje na projevy odchylek od běžného stavu.

Do speciálních metod patří i experiment neboli pokus, kdy se zkoumají reakce nebo záměrně připravené pedagogické jevy v kontrolovatelných a měřitelných podmínkách.

Mezi klasické diagnostické metody pak řadíme formy různých rozhovorů (individuální x skupinový), anket a dotazníků (otevřený x uzavřený x polootevřený, strukturovaný x nestrukturovaný). Výhodou je anonymita a oslovení širokého vzorku, nevýhodou může být obsáhlé množství odpovědí, jež nemusí pravdivě znázorňovat skutečnost.

Pozorování a rozhovor patří mezi nejběžněji využívané formy školního vyšetřování. Rozhovor je častým nástrojem pedagoga, patří k účinným terapeutickým nástrojům. Již na počátku kontaktu s obětí, která nezřídká ztratila veškerou důvěru v dovolání se pomoci, může učitel rozhovorem mnohé pozitivně ovlivnit. Zájem ze strany pedagoga by měl přinést týranému dítěti uklidnění, podporu a dodání sil. Pokud učitel nemá na komplexní vyslechnutí čas, neměl by rozhovor ani započínat. Může tak propást šanci, kdy se dítě odváží svěřit – podruhé už se to nemusí opakovat.

K rozhovoru s agresorem šikany je nutno přistupovat obezřetněji. Ze strany násilníka se dá očekávat spousta výmluv, falešných obvinění a snaha svalit celou vinu na někoho jiného. Pedagog si může na pomoc přizvat specializované poradenské psychology. Diagnostikování mnohdy v této fázi ztěžují samotní rodiče obou

zainteresovaných účastníků. Na straně oběti se dožadují tvrdých trestů, na straně agresora jej neobjektivně brání a omlouvají.

Psychologové nabízejí programy poradenského centra, které využívají interaktivní a zážitkové postupy. Tímto způsobem se lépe zmapují vztahy ve třídě. Vytipování jedinci přicházejí do styku s ostatními spolužáky. Psychologové pozorují vzájemné kamarádké vztahy, jak pozitivní, tak negativní. Snaží se rozpoznat ohrožené členy kolektivu - oběti i agresory. Poté může opět následovat rozhovor, který ověří předpoklady psychologů.

Při vyšetřování šikany lze použít rovněž neklinické metody, které jsou zastoupeny různými typy dotazníků a anket. Nemusí se jednat vždy primárně o dotazníky směřující k přímému šetření šikany; umožňují však zmapovat situaci ve třídě za pomoci sociometrických technik. Ta se využívá především v takových kolektivech, kde se ještě nepředpokládá patologické agresivní klima. Ve třídě, kde již došlo k rozšíření jevu šikany a ta se vyskytuje ve svých vrcholných fázích, se doporučuje použít již specializované dotazníky.

K dispozici jsou sociometrické dotazníky D-1, D-2 (Doležel), které jsou vhodné pro druhý stupeň základních škol, především pro orientaci v počátečních fázích. Dotazníky si kladou za cíl zjištění sociopatologických jevů ve třídách. Žáci mají za úkol vyplnit deset úkolů v časovém rozmezí zhruba 30 minut. Otázky jsou koncipované velmi osobně - ptají se, zda má dítě ve třídě kamaráda, koho by mělo nejraději za kamaráda, zda je někdo ve třídě nešťastný apod.

Ve druhé části se žáci setkávají s alegorickou představou lodi, kde může přidělovat posádce (třídě) role kapitána, jeho zástupce, kormidelníka, ochranné složky a technické zázemí lodi. Dle všeobecně známých povahových rysů, inteligence nebo vzhledu se děti snaží přisoudit role co nejvhodněji. Dotazníky pracují s výstupem 32 tabulek, které jsou dostačující pro včasnou intervenci ve třídě. Vyhodnocení se sestává ze tří komplexních částí - grafická, textová a statistická. Interpretace výsledků je časově velmi náročná a složitá, měla by být zpracována výhradně školním psychologem nebo speciálním pedagogem.

Další z možností je Hrabalův Sociometricko-ratingový dotazník (1979) neboli SO-RA-D. Jedná se o diagnostickou metodu určenou ke zmapování vztahů mezi spolužáky. Děti jsou dotazovány na vzájemné sympatie či antipatie a vzájemné vlivy ve třídě. Výstup je možno zpracovat grafickou formou pomocí sociogramu, popř. ve formě

matice. Interpretace slouží k pochopení sociální interakce ve třídě, odhaluje hypotetický vznik nežádoucích vlivů a označuje ohrožené žáky.

Dotazníky Richarda Brauna B-3 a B-4 (1998) jsou opět dotazníky pro diagnostiku třídních kolektivů, kdy B-3 je spíše určen pro věkovou skupinu 10 – 19 let, tedy pro 4. třídu až po maturanty a dotazník B-4 je určen pro mladší žáky. V obou dotaznících respondenti hodnotí své postavení ve třídě (např. zda jsou ve středu dění nebo na okraji, kdo je jejich kamarádem a koho za kamaráda nechtějí), vlastnosti spolužáků (kdo je spolehlivý, kdo zábavný apod.) Vyskytují se zde i otázky s odpověďmi ANO/NE, které pátrají po tom, jestli je ve třídě někdo, komu ostatní ubližují, zda se žáci do školy těší či nikoliv, kdo jim pomůže s případným problémem atd.) Získaná data poskytují celkový obraz třídní atmosféry a naladění.

Dotazník MCI (My Class Inventory - Naše třída) od autorů Fishera a Frasera (Dittrich, 1992) je určen pro žáky 3. - 7. ročníků a převážně zjišťuje interní pohled žáků na svou třídu, jejich míru spokojenosti, soutěživosti a vnitřní konzistence třídy. Nevýhodou je absence konkrétních preferencí jednotlivých žáků.

Dotazník CES prezentuje výzkum sociálního klimatu školní třídy (Mareš). Vychází z předešlého dotazníku, avšak pedagoga staví do centrálního postavení ve třídě. Následně hodnotí a porovnává názory dětí a učitelů.

Dotazník DSA neboli dotazník sociální adaptace je použitelný pro 1. a 2. třídy ZŠ. Metoda zjišťuje, zda se dítě cítí ve třídě přijímáno kolektivem. Vyhodnocení je primárně určeno psychologům.

3.5 Náprava problému

Bez striktního stanovení a dodržení výchovných opatření nelze docílit u agresorů nápravy. Možnosti a pravomoci v této oblasti jsou rozmanité. V kompetenci třídních učitelů a vedení školy je udělit násilníkům běžná výchovná opatření typu napomenutí a důtky třídního učitel, důtky ředitele, sníženou známkou z chování, přesun žáka na jinou školu, podmíněného vyloučení nebo vyloučení ze studia na střední škole.

V závažnějších případech je nutno sáhnout po přísnějších opatřeních. *„Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu. Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte*

k zahájení práce s rodinou, případně zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu." (MŠMT, 2008, čl. 7)

Říčan (1995) doporučuje vzít si ponaučení z osvědčeného britského a norského modelu, kdy na začátku cesty k nápravě stála obrovská kampaň zorganizovaná pracovníky školy. Prvním krokem se stalo zmapování situace pomocí anonymních dotazníků, které byly později předloženy celému učitelskému sboru k analýze. Problém šikany se zviditelnil, začalo se o něm veřejně mluvit.

Při potížích se šikanou má škola vždy možnost spolupracovat s pedagogickými a zdravotnickými institucemi, jako jsou pedagogicko-psychologické poradny, speciálně-pedagogická centra, střediska výchovné péče, pediatři a odborní lékaři, dětské psychologové, psychiatři a zařízení, která se zabývají odbornou poradenskou a terapeutickou péčí, včetně individuálních a rodinných terapií. Pokud by se rodiče oprávněně domnívali, že škola nepodnikla adekvátní kroky k zachycení a nápravě problému, mohou podat na školu stížnost České školní inspekci.

Účinnou zbraní v boji proti šikaně na školách je vytvoření tzv. Programu proti šikanování, na jehož tvorbě by měli spolupracovat všichni pracovníci školy. Dodržování směrnic programu by mělo zaručovat bezpečné a spolupracující školní prostředí.

Pokyn MŠMT definuje hlavní náplň programu takto: *„Hlavní součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikanování ve školním prostředí dojde. Měly by z něj jednoznačně vyplynout kompetence jednotlivých osob a specifický postup a způsob řešení. Konkrétně je nutné rozpracovat dva typy scénářů, kdy první zahrnuje situace, které škola zvládne řešit vlastními silami. Do této skupiny patří postupy pro počáteční stadia šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stadia šikanování. Druhý zahrnuje situaci, kdy škola potřebuje pomoc zvenku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi a s policií. Sem patří řešení příkladů pokročilé a nestandardní šikany, např. výbuchy skupinového násilí vůči oběti.“ (MŠMT, 2008, čl. 5)*

V poslední době se často diskutuje na téma stavu současných dostupných represivních pedagogických prostředků. Jeví se jako nevyhnutelné zahájit odborné debaty na toto téma a fundovaně zpracovat jejich přehled. Učitelé samotní volají po větších pravomocích na poli trestání kázeňských přestupků. Děti z asociálních rodin, kde fyzické trestání je zcela běžné, jsou pak překvapeny faktem, jak snadno se dá bez následků ve škole ubližovat a chovat se násilně. Za jejich čin se jim nedostane

adekvátního trestu a to je příště motivuje k posunutí hranice ještě o kousek dále. Pedagogové jsou v tomto směru prakticky bezmocní a agresorům jejich represe připadá směšná a slabošská. Navíc, pokud nejsou exemplárně trestáni, svádí ke svému jednání další spolužáky. Exministr kultury Jandák se v roce 2009 dokonce vyslovil s názorem, že užívání tělesných trestů u problémových žáků by prospělo kázni a snížení šikany na školách. (Říčan, 2010)

Pokud se budeme v cestě za nápravou držet několika zásadních pravidel, je vysoká šance dosáhnout reálných pokroků. V první řadě musíme jednat promyšleně a ohleduplně. Náš postup musí splňovat kritéria kooperativity s dalšími institucemi, ať už se jedná o odborné lékaře, pediatry, psychiatry, soudce, policii či oddělení péče o rodinu s dětmi. Naším záměrem musí být snaha o změny a nápravu v narušených vzájemných vztazích.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

4.1 Stanovení výzkumného problému, cíle a hypotéz

Na začátku výzkumného šetření jsme si stanovili deskriptivní druh výzkumného problému, který popisuje a zjišťuje výskyt jevu šikany na dvou rozdílných základních školách. Kladli jsme si otázku, zda bude znatelný rozdíl ve výsledcích u různých ročníků a škol. Cílem našeho výzkumu bylo provést srovnání výskytu šikany na dvou školách odlišného typu, městské a venkovské.

Původním záměrem bylo realizovat šetření u koncových ročníků (pátého a devátého) prvního a druhého stupně, kde existuje předpoklad, že se třídní kolektivy již dobře znají a jsou konzistentní. Avšak vzhledem k termínu prováděného výzkumu (třetí čtvrtletí školního roku), kdy se deváté ročníky připravují na ukončení školní docházky a přestup na střední stupeň vzdělávání, jsme záměr přehodnotili a výzkum byl proveden u pátých a osmých ročníků.

Vzhledem k cílům výzkumu a předešlého studia odborné literatury, jsme stanovili následující hypotézy:

- H1: předpokládáme, že jev šikany je méně častý na vesnické škole než na škole městského typu s vyšším počtem tříd, žáků a rozlehlejšími prostory budovy, které se hůře monitorují pedagogickým dohledem;
- H2: předpokládáme, že dívky jsou častěji vystavovány psychickým formám šikany, jako jsou posměch, pomluvy, urážky apod., chlapci jsou častěji obětmi fyzického násilí;
- H3: předpokládáme, že obětí šikany s věkem ubývá, protože ve vyšších ročnících je méně žáků ochotno přiznat, že se stali objektem šikany nebo že sami šikanovali;
- H4: předpokládáme, že pedagogové nemají zájem řešit zjevné známky šikany, přestože jsou o nich informováni;
- H5: předpokládáme, že děti s určitým odlišením (zdravotní či mentální postižení, poruchy učení, rasová odlišnost) jsou vystaveny většímu riziku šikany ze strany spolužáků bez postižení či znevýhodnění.

4.2 Charakteristika místa šetření a zkoumaného vzorku

Výzkum byl prováděn na dvou základních školách, ve Zlíně a Tlumačově. ZŠ Komenského Zlín je klasickou školou městského typu. Jedná se o úplnou základní školu s 1. - 9. ročníkem, kdy v jednom ročníku jsou dvě až tři třídy. Škola je adekvátně vybavena; pomůcky se pravidelně obnovují. Disponuje veškerými potřebnými materiálními náležitostmi od účelně zařízených učeben, dílen, kuchyňky, školního pracovního pozemku, prostorné jídelny a školní družinou s rozsáhlou kapacitou čtyř oddělení.

Škola je uzpůsobena až pro 550 žáků, v posledních třech letech se jejich počet pohybuje okolo 450 dětí s průměrem 23 na třídu, navštěvují ji zájemci i z dalekého okolí. V posledních letech škola často vzdělává i děti cizích státních příslušníků.

Škola pracuje podle školního vzdělávacího plánu nazvaného Barevná škola. Zaměřuje se především na rozvoj výtvarného nadání dětí. Již od první třídy mají děti volitelný předmět Výtvarné činnosti, který rozšiřuje oblast výtvarného vzdělávání o netradiční techniky a postupy.

Pedagogové se stále vzdělávají v nových pedagogických metodách a psychologických postupech, které uplatňují ve vyučování. Určité třídy pracují podle uceleného vzdělávacího programu Montessori pedagogiky - děti se učí podle pravidel a pomůcek, které pomáhají samy postupně vytvářet. Všichni učitelé respektují individualitu dítěte, jeho fyzické i psychické potřeby.

Velká pozornost je věnována preventivním programům s různým zaměřením. Škola úzce spolupracuje s neziskovou organizací Madio, o. s., která nabízí širokou paletu kurzů jak pro žáky, tak pro pedagogy. Zatím bylo využito programů primární prevence rizikového chování (nebezpečí a prevence návykových látek, poruchy příjmu potravy, šikany, sebepoškozování atd.) pro první i druhý stupeň, dále adaptačních pobytů pro nově utvořené třídní kolektivy. Škola se zúčastnila i intervenčních programů a workshopů určených pro řešení aktuálních třídních problémů.

Vedení školy má velký zájem o osvětu v oblasti poruch chování a děti jsou pravidelně poučovány o jejich rizicích. Část pedagogů během minulého školního roku absolvovala kurz projektu Minimalizace šikany. Teoretické poznatky byly následně využity při diskuzích se žáky ve vytipovaných třídách.

O školu je z řad rodičů velký zájem, má velmi dobrou reputaci a vzájemnou spolupráci s rodiči považuje za jeden ze základních kamenů vzdělávání a výchovy dětí.

Výzkumného šetření se ve zlínské škole zúčastnily dvě třídy. Pátá třída byla zastoupena 15 dívkami a 8 chlapci, osmá třída 12 dívkami a 13 chlapci. Pátá třída je

výtvarně orientovaná, s vyšším počtem dívek, celkově se vyznačuje velmi klidným dojmem. Jedna žákyně je integrovaná (sluchové postižení - kochleární implantát), jeden žák pochází z Mongolska. Osmá třída po dobu své existence fungovala víceméně bezproblémově. Třída nemá integrované žáky, jedna žákyně je romské a dva žáci vietnamské národnosti. Obě třídy reagovaly vstřícně, vyplňování dotazníků braly zodpovědně.

ZŠ Tlumačov je školou venkovského typu. Ve vesnici žije okolo 2400 obyvatel. Škola je plně organizovanou základní školou s devíti postupovými ročníky. V ročníku je zpravidla pouze jedna třída. Momentální naplněnost školy činí zhruba 230 žáků. Škola je standardně vybavena učebnicemi a učebními pomůckami, které jsou průběžně doplňovány a sledují vývojové trendy.

Součástí školy je jídelna, školní družina a sportovní prostory. Provoz školy je řešen jako bezbariérový, což umožňuje integraci žáků pohybově handicapovaných. Škola kooperuje s běžnými institucemi a subjekty, jako jsou např. speciálně pedagogické centrum a pedagogicko-psychologická poradna ve Zlíně, Dům dětí a mládeže v Otrokovicích apod. Ve výuce pomáhají tři aprobovaní asistenti. Škola se mnohokrát potýkala se značnými projevy žákovské nekázně, šikany, násilnického a kriminálního jednání.

Pátá třída, ve které se nachází 9 dívek a 15 chlapců, má dlouhodobé problémy se vzájemnými vztahy. Převaha chlapců činí z třídy velmi hlučné a násilnické prostředí. Vedení školy muselo řešit stížnosti ze strany rodičů, kteří upozorňovali na rizikové projevy některých jedinců a požadovali intervenci v řešení potíží svých dětí. Ve třídě se nachází dva integrovaní žáci (specifické poruchy učení) a jedna dívka jiné barvy pleti afrického původu. Dotazník byl vyplňován pod dohledem ředitele školy.

Osmá třída, s 8 dívkami a 13 chlapci, vykazuje podobné třídní klima, jako pátá třída. Dva jedinci byli v průběhu let zařazeni do preventivně-výchovného programu střediska výchovné péče Domek ve Zlíně, kde podstoupili dlouhodobější výcvik zaměřený na řešení jejich obtížných situací formou individuální, rodinné, skupinové a pracovní terapie. Cílem bylo rozvinutí jejich sebedůvěry, zlepšení komunikace a zodpovědnosti za jejich vlastní chování. Jak pátá, tak osmá třída byly zahrnuty do programu inkluzivního vzdělávání, jehož záměrem bylo zlepšení klimatu třídy, programu se účastnily i opakovaně.

4.3 Metodologie výzkumu

Pro zkoumání jevu byla použita empirická metoda testové diagnostiky – dotazník o šikaně. Závěry šetření byly zpracovány statisticky a názorně pomocí grafů a tabulek. Při předložení anonymních dotazníků se musí zadavatel ujistit, že žáci správně rozumí významu zkoumaného jevu a jsou alespoň rámcově seznámeni s jeho obecnou charakteristikou.

Před vyplněním dotazníku jsme provedli slovní úvod do problému a komentář k jednotlivým otázkám. S menšími dětmi lze vyplňovat krok za krokem. Je nutné však mít na zřeteli objektivnost vyplňování a vyvarovat se neuvědomělého podsouvání odpovědí ze strany zadavatele. U starších dětí postačí teoretické písemné poučení na začátku dotazníku, které lze před vyplněním přečíst nahlas.

Použili jsme již vyhotovený typ depistážního dotazníku, který byl sestaven pro účely daného šetření dr. Michalem Kolářem (2001). Dotazník respektuje základní principy Olweusovy mezinárodně uznávané metody (Olweus, 1993) a zaručuje úplnou anonymitu. Upravili a rozšířili jsme ho o otázky (č. 3, 4, 11 - 17, 22), které více vyhovují zkoumanému záměru diplomové práce. Dotazník obsahoval 24 otázek, které byly kombinací uzavřených (č. 1 - škála, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21), otevřených (č. 22, 24) a polouzavřených (č. 3, 9, 12, 23). Byl určen pro žáky od 5. ročníku.

Otázky byly pokládány otevřeně a směřovaly přímo k tématu šikany. Převážná část otázek zkoumala, zda se jedinec, ať už jako účastník nebo pozorovatel, setkal s projevy šikany ve své třídě či škole. Vyskytovaly se zde otázky zjišťující pocity a prožitky z klimatu třídy. Dále se žáci zamýšleli nad adekvátními tresty pro viníky. Určité otázky směřovaly k informacím týkajících se speciálně-pedagogických aspektů problému. Z otázek vyplývá, zda se obětem dostalo patřičné pomoci ze strany pedagogů, pokud se na ně obrátili.

4.4 Interpretace výsledků

Každá jednotlivá otázka dotazníku byla zpracována samostatně. Otázky jsou uváděny posloupně. U každé z nich jsme provedli srovnání výsledků zkoumaných škol a ročníků. Výsledky šetření byly pro přehlednost zpracovány formou tabulek, grafů nebo slovního komentáře. Výsledky ZŠ Tlumačov (dále označována jako ZŠ 1) jsou zobrazovány modrou barvou, ZŠ Zlín (dále označována jako ZŠ 2) oranžovou barvou.

Vyhodnocení je vždy rozděleno na pohled chlapců a dívek, což nám posloužilo při ověřování jedné ze stanovených hypotéz. Nejdříve jsme provedli srovnání pátých, poté osmých tříd.

Tabulka 2: Počet respondentů

škola	ZŠ Tlumačov		ZŠ Zlín	
	5. třída	8. třída	5. třída	8. třída
dívky	9	8	15	12
chlapci	15	13	10	13
celkem	24	21	25	25

Otázka č. 1 – Jsi ve své třídě rád/a?

Tabulka 3: Vyhodnocení ot. č. 1 (ZŠ 1, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ano, moc se mi tu líbí	3	33,33	5	33,33	8	33,33
líbí se mi tu	1	11,11	5	33,33	6	25,00
jsem spokojen/a	5	55,56	1	6,67	6	25,00
nejsem zde spokojen/a		0,00	4	26,67	4	16,67
nejsem zde vůbec rád/a		0,00		0,00	0	0,00

Tabulka 4: Vyhodnocení ot. č. 1 (ZŠ 2, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ano, moc se mi tu líbí	10	66,67	6	60,00	16	64,00
líbí se mi tu	4	26,67	3	30,00	7	28,00
jsem spokojen/a	1	6,67	1	10,00	2	8,00
nejsem zde spokojen/a		0,00		0,00	0	0,00
nejsem zde vůbec rád/a		0,00		0,00	0	0,00

Z výsledku zřetelně vyplývá procentuelní rozdíl v možnosti odpovědi - ano, moc se mi tu líbí, kdy dívky i chlapci ZŠ 2 potvrdili tuto skutečnost 60 - 70%, na rozdíl od 30% ZŠ 1. Na této škole je však převážná většina dívek (60%) se svou třídou alespoň spokojena. Nikdo z žáků nezvolil možnost - nejsem zde vůbec rád/a.

Tabulka 5: Vyhodnocení ot. č. 1 (ZŠ 1, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ano, moc se mi tu líbí		0,00		0,00	0	0,00
líbí se mi tu	2	25,00	2	15,38	4	19,05
jsem spokojen/a	5	62,50	7	53,85	12	57,14
nejsem zde spokojen/a		0,00	4	30,77	4	19,05
nejsem zde vůbec rád/a	1	12,50		0,00	1	4,76

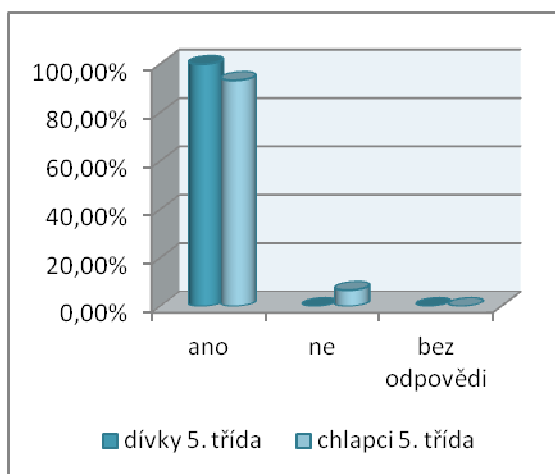
Tabulka 6: Vyhodnocení ot. č. 1 (ZŠ 2, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ano, moc se mi tu líbí		0,00	4	30,77	4	16,00
líbí se mi tu	8	66,67	3	23,08	11	44,00
jsem spokojen/a	3	25,00	5	38,46	8	32,00
nejsem zde spokojen/a	1	8,33	1	7,69	2	8,00
nejsem zde vůbec rád/a		0,00		0,00	0	0,00

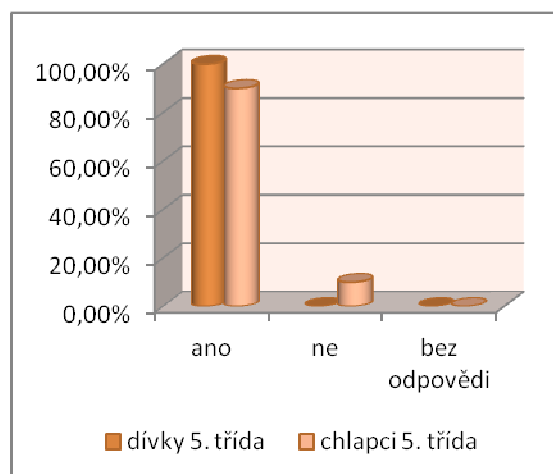
S variantou odpovědi - ano, moc se mi tu líbí - byli žáci osmých ročníků opatrnější; pouze 4 chlapci ZŠ 2 se pro ni rozhodli. Dívkám ZŠ 2 se téměř ze 70% ve škole líbí, žáci ZŠ 1 uvádí jako nejčastější odpověď pouze spokojenost se třídou. Jedna dívka z téže školy není ve třídě vůbec ráda.

Otázka č. 2 – Máš ve třídě dobrého kamaráda?

Graf 1: Vyhodnocení ot. č. 2 (ZŠ 1, 5. třída)

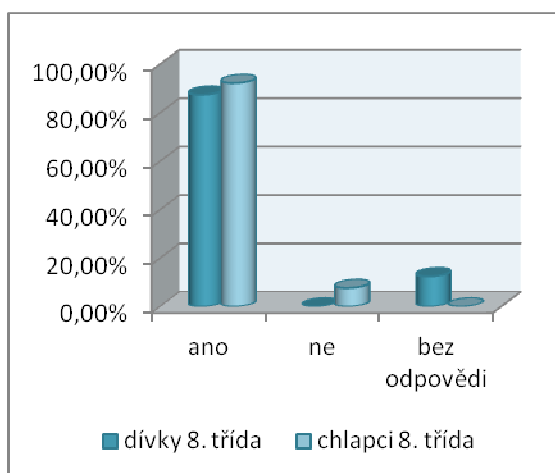

Graf 2: Vyhodnocení ot. č. 2 (ZŠ 2, 5. třída)

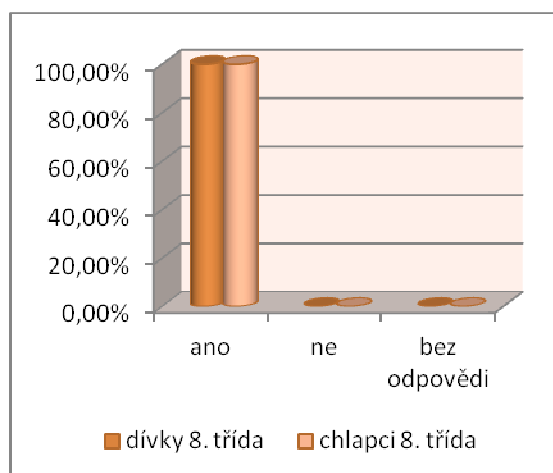

Výsledky u této otázky jsou zcela jednoznačné. Převážná většina dotázaných zvolila pozitivní odpověď, pouze 6 - 7% chlapců obou škol uvedlo odpověď, že nemají ve třídě dobrého kamaráda.

Graf 3: Vyhodnocení ot. č. 2 (ZŠ 1, 8. třída)

Graf 4: Vyhodnocení ot. č. 2 (ZŠ 2, 8. třída)

Velmi podobné výsledky vyplynuly i osmých ročníků, kde se pozitivní odpovědi žáků obou škol pohybují od 80% do téměř 100%.

Otázka č. 3 – Na koho nebo na co se ve třídě těšíš?

Tabulka 7: Vyhodnocení ot. č. 3 (ZŠ 1, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
na kamarády	7	77,78	12	80,00	19	79,17
na učitele	2	22,22		0,00	2	8,33
na učení	1	11,11		0,00	1	4,17
na přestávku	5	55,56	7	46,67	12	50,00
na něco jiného	2	22,22	2	13,33	4	16,67
bez odpovědi		0,00		0,00	0	0,00
na co jiného	oběd, kroužek, družina					

Tabulka 8: Vyhodnocení ot. č. 3 (ZŠ 2, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
na kamarády	15	100,00	9	90,00	24	96,00
na učitele	2	13,33		0,00	2	8,00
na učení		0,00		0,00	0	0,00
na přestávku	10	66,67	5	50,00	15	60,00
na něco jiného	3	20,00	2	20,00	5	20,00
bez odpovědi		0,00		0,00	0	0,00
na co jiného	obědy, vychovatelka v družině, tělocvik					

U této otázky mohly děti volit více odpovědí. Na obou školách (dívky i chlapci) se žáci nejvíce těší na kamarády, poté na přestávku a jiné možnosti, např. tělocvik či obědy. Nejméně oblíbeným je učení.

Tabulka 9: Vyhodnocení ot. č. 3 (ZŠ 1, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
na kamarády	7	87,50	12	92,31	19	90,48
na učitele		0,00		0,00	0	0,00
na učení		0,00		0,00	0	0,00
na přestávku	4	50,00	7	53,85	11	52,38
na něco jiného		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi		0,00		0,00	0	0,00
na co jiného						

Tabulka 10: Vyhodnocení ot. č. 3 (ZŠ 2, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
na kamarády	12	100,00	11	84,62	23	92,00
na učitele	2	16,67		0,00	2	8,00
na učení		0,00		0,00	0	0,00
na přestávku	9	75,00	9	69,23	18	72,00
na něco jiného		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi		0,00		0,00	0	0,00
na co jiného						

Dívky i chlapci obou škol se nejvíce těší na své kamarády, druhou nejčastější odpovědí byla možnost přestávky a pouze dvě dívky ZŠ 2 uvedly, že se těší na učitele.

Otázka č. 4 – Co děláš ve škole nerad/a?

Tabulka 11: Vyhodnocení ot. č. 4 (ZŠ 1, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
učím se	4	44,44	13	86,67	17	70,83
povídám si s kamarády		0,00		0,00	0	0,00
povídám si s učitelem/učitelkou	2	22,22	9	60,00	11	45,83
všechno dělám rád/a	5	55,56		0,00	5	20,83
bez odpovědi		0,00		0,00	0	0,00

Tabulka 12: Vyhodnocení ot. č. 4 (ZŠ 2, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
učím se	5	33,33	6	60,00	11	44,00
povídám si s kamarády		0,00		0,00	0	0,00
povídám si s učitelem/učitelkou	3	20,00	4	40,00	7	28,00
všechno dělám rád/a	10	66,67	3	30,00	13	52,00
bez odpovědi		0,00		0,00	0	0,00

Nejvyšší procenta se objevují u položky učím se (chlapci ZŠ 1), druhou nejčastější odpovědí bylo všechno dělám rád/a (dívky ZŠ 2), část dotázaných si ještě nerada povídá s učitelem.

Tabulka 13: Vyhodnocení ot. č. 4 (ZŠ 1, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
učím se	6	75,00	11	84,62	17	80,95
povídám si s kamarády		0,00		0,00	0	0,00
povídám si s učitelem/učitelkou	4	50,00	3	23,08	7	33,33
všechno dělám rád/a	2	25,00	1	7,69	3	14,29
bez odpovědi		0,00		0,00	0	0,00

Tabulka 14: Vyhodnocení ot. č. 4 (ZŠ 2, 8. třída)

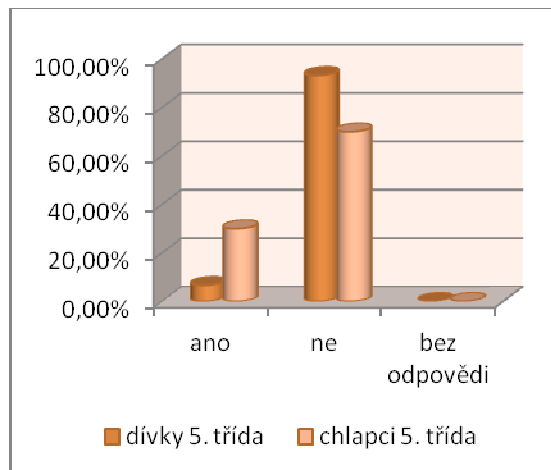
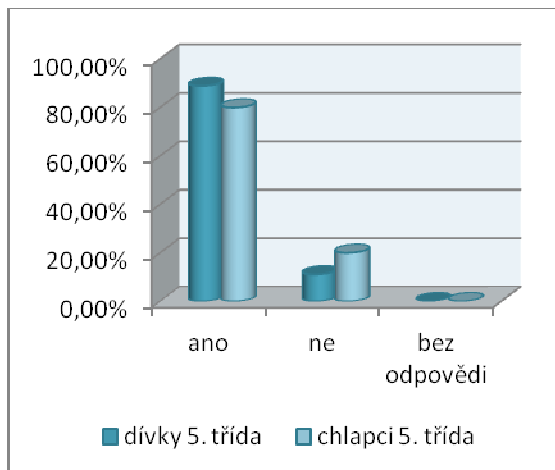
odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
učím se	3	25,00	7	53,85	10	40,00
povídám si s kamarády		0,00		0,00	0	0,00
povídám si s učitelem/učitelkou	2	16,67	2	15,38	4	16,00
všechno dělám rád/a	9	75,00	6	46,15	15	60,00
bez odpovědi		0,00		0,00	0	0,00

Jako nejčastější odpověď ZŠ 1 se objevuje možnost - učím se, kterou zvolilo až 80% žáků. Žáci ZŠ 2 potvrdili tuto skutečnost pouze 40%. Zajímavé je, žáci ZŠ 2 dělají z 60% všechno rádi.

Otázka č. 5 – Byl/a jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze třídy nebo školy?

Graf 5: Vyhodnocení ot. č. 5 (ZŠ 1, 5. třída)

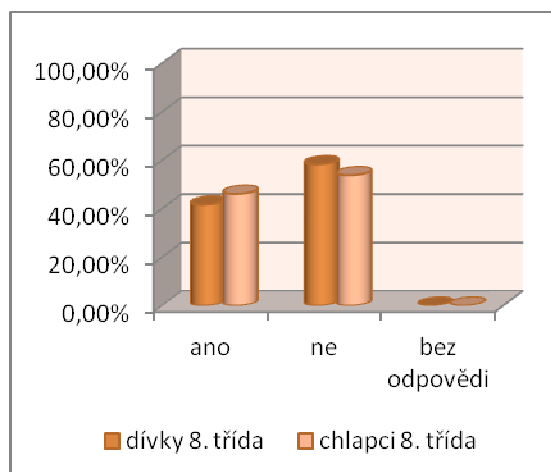
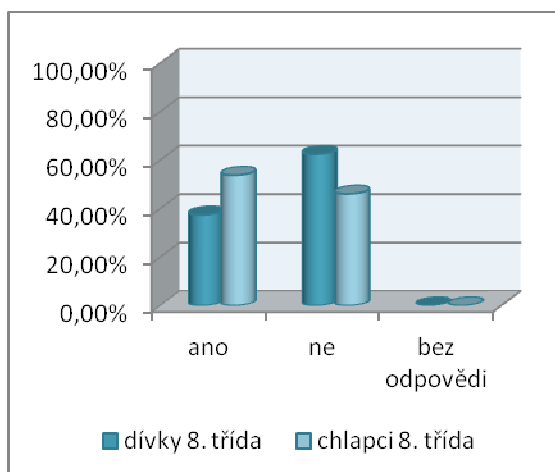
Graf 6: Vyhodnocení ot. č. 5 (ZŠ 2, 5. třída)

V porovnání obou škol se odpovědi na tuto otázku diametrálně odlišují. Kolem 85% dívek ZŠ 1 potvrzuje, že byly svědkem ubližování, počet souhlasících chlapců je velmi podobný. Naopak dívky ZŠ 2 reagují 90% negativně, chlapci tvrdí ve většině (kolem 68%) totéž.

Graf 7: Vyhodnocení ot. č. 5 (ZŠ 1, 8. třída)

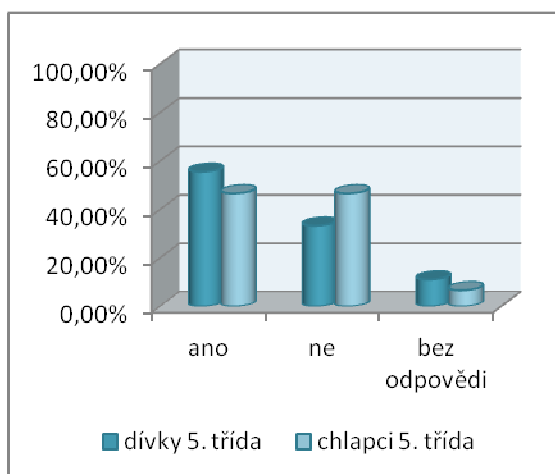
Graf 8: Vyhodnocení ot. č. 5 (ZŠ 2, 8. třída)

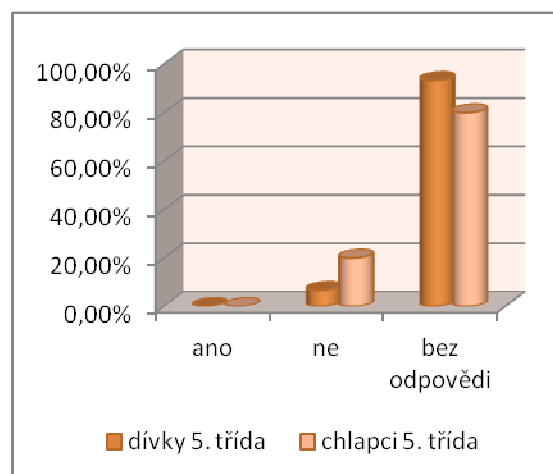
Výsledky osmých ročníků jsou velmi podobné. Kolem 50% chlapců ZŠ 1 i ZŠ 2 byli svědky ubližování spolužákovi, dívky obou škol ve větší míře (kolem 60%) potvrzují negativní možnost.

Otázka č. 6 – Upozornil/a jsi na tuto skutečnost některého z učitelů?

Graf 9: Vyhodnocení ot. č. 6 (ZŠ 1, 5. třída)

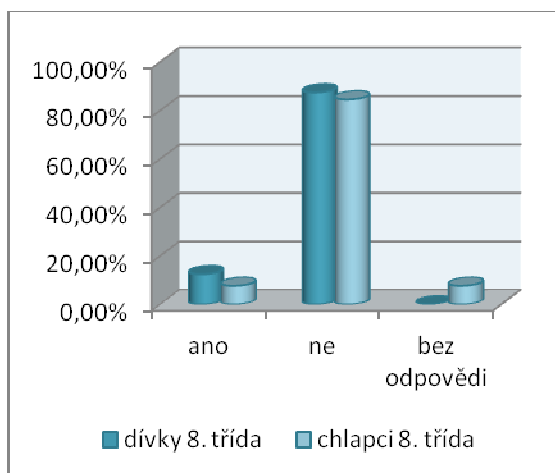

Graf 10: Vyhodnocení ot. č. 6 (ZŠ 2, 5. třída)

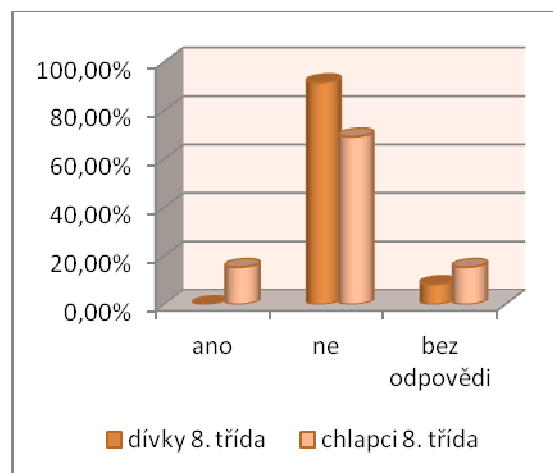

U této otázky reagují žáci ZŠ 1 velmi vyrovnaně - okolo 50% odpovídá ano, zbytek ne. Překvapivě většina dívek (90%) i chlapců (zhruba 80%) ZŠ 2 využila možnosti ponechat otázku bez odpovědi. Zbytek zvolil ne. Nikdo ze ZŠ 2 nepotvrdil, že by někdy upozorňoval učitele.

Graf 11: Vyhodnocení ot. č. 6 (ZŠ 1, 8. třída)

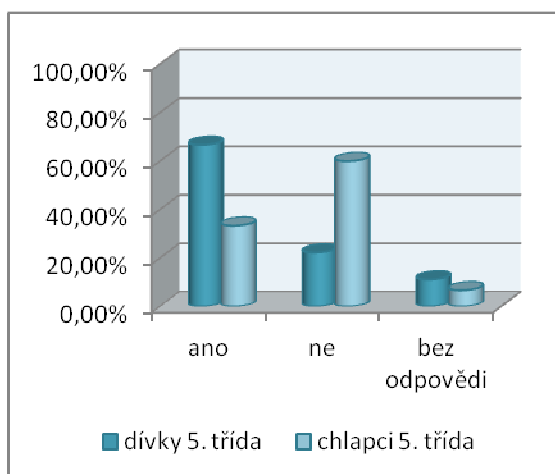
Graf 12: Vyhodnocení ot. č. 6 (ZŠ 2, 8. třída)

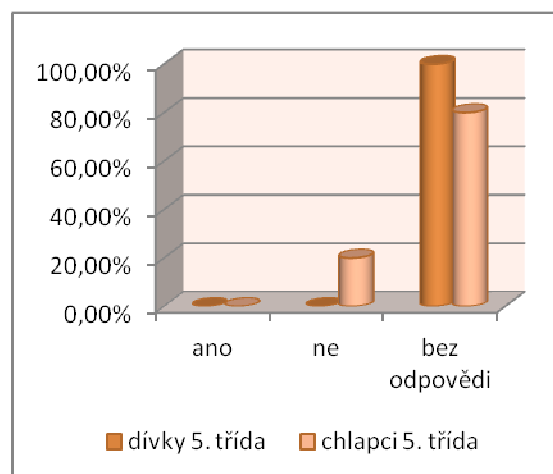
V převážné většině volí žáci obou škol možnost ne. Učiteli se s problémem světilo jen zhruba 10% dívek ZŠ 1 a chlapců ZŠ 2.

Otázka č. 7 – Pomohlo to?

Graf 13: Vyhodnocení ot. č. 7 (ZŠ 1, 5. třída)

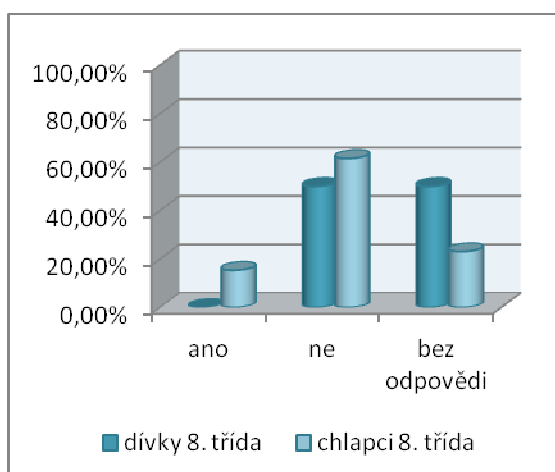

Graf 14: Vyhodnocení ot. č. 7 (ZŠ 2, 5. třída)

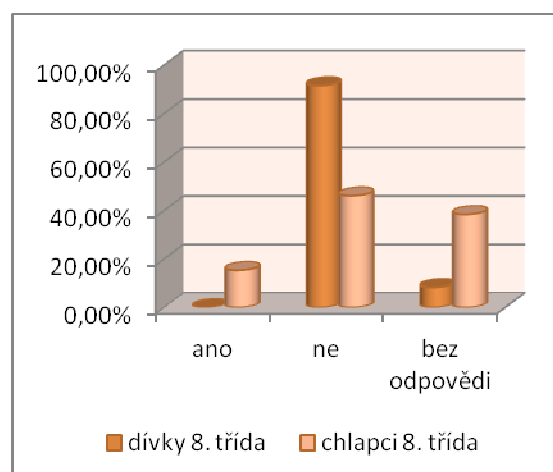

Dívky ZŠ 1 se ve zhruba 65% shodují, že učitelé po ohlášení problému pomohli, přibližně ta samá procenta chlapců téže školy si myslí, že nikoliv. Žáci ZŠ 2 ponechali otázku v drtivé většině (dívky zhruba 97%, chlapci necelých 80%) bez odpovědi.

Graf 15: Vyhodnocení ot. č. 7 (ZŠ 1, 8. třída)

Graf 16: Vyhodnocení ot. č. 7 (ZŠ 2, 8. třída)

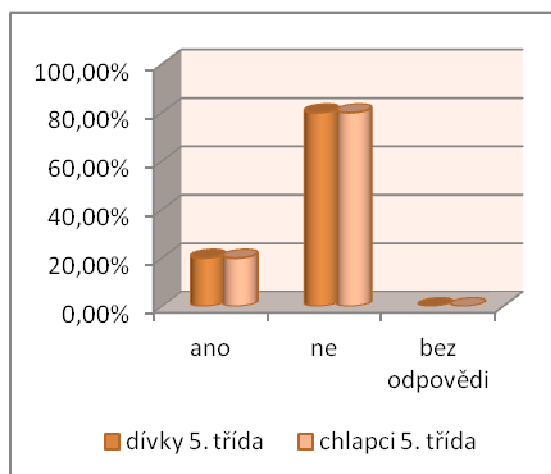
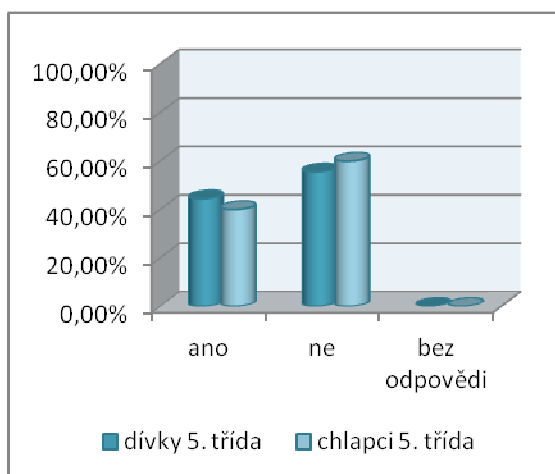

Pomoc učitelů hodnotí pozitivně pouze 10% chlapců obou škol, pro negativní možnost se rozhodli dívky ZŠ 2 až v 90%, dívky ZŠ 1 v 60%. Poměrně velká část respondentů se rozhodla ponechat otázku bez odpovědi.

Otázka č. 8 – Ublížíval nebo ubližuje někdo ze třídy tobě?

Graf 17: Vyhodnocení ot. č. 8 (ZŠ 1, 5. třída)

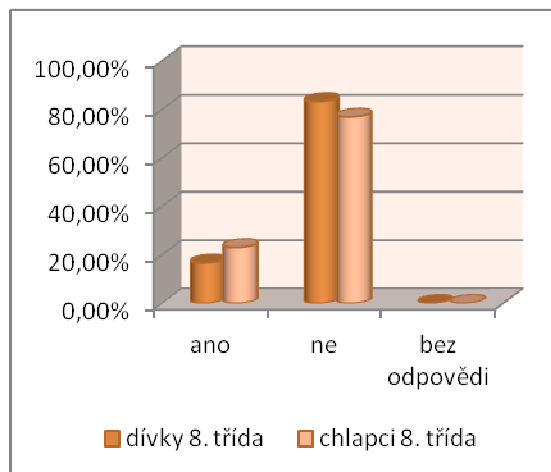
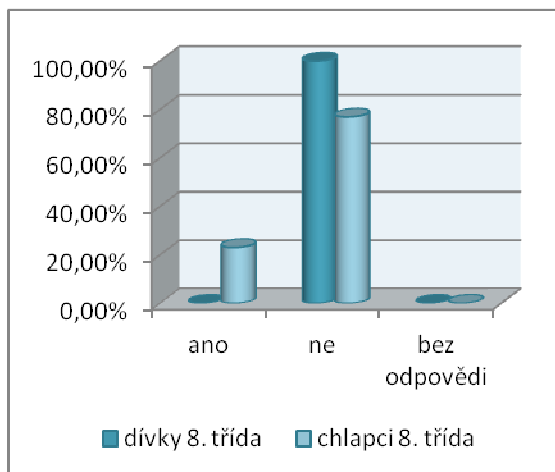
Graf 18: Vyhodnocení ot. č. 8 (ZŠ 2, 5. třída)

Dívky i chlapci ze ZŠ 1 odpovídají zhruba ze 40% pozitivně, žáci ze ZŠ 2 téměř z 80% negativně.

Graf 19: Vyhodnocení ot. č. 8 (ZŠ 1, 8. třída)

Graf 20: Vyhodnocení ot. č. 8 (ZŠ 2, 8. třída)

Ve většině případů se dotazovaní chlapci i dívky ZŠ 1 rozhodli pro negativní odpověď, pouze 20% chlapců zažilo osobní zkušenost se šikanou. Na ZŠ 2 zažilo ubližování taktéž 20% chlapců a kolem 16% dívek. Všichni se rozhodli odpovědět na otázku.

Otázka č. 9 – Jak ti ubližoval?

Tabulka 15: Vyhodnocení ot. č. 9 (ZŠ 1, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ignorování		0,00	1	6,67	1	4,17
posměch	2	22,22	4	26,67	6	25,00
pomluvy	3	33,33	5	33,33	8	33,33
ponižování	3	33,33	5	33,33	8	33,33
nadávky	3	33,33	4	26,67	7	29,17
bití		0,00	3	20,00	3	12,50
fackování		0,00		0,00	0	0,00
kopání		0,00	2	13,33	2	8,33
rány pěstí		0,00	2	13,33	2	8,33
jinak		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi	5	55,56	9	60,00	14	58,33

Tabulka 16: Vyhodnocení ot. č. 9 (ZŠ 2, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ignorování		0,00		0,00	0	0,00
posměch	2	13,33	1	10,00	3	12,00
pomluvy	1	6,67		0,00	1	4,00
ponižování	2	13,33		0,00	2	8,00
nadávky	1	6,67	1	10,00	2	8,00
bití		0,00		0,00	0	0,00
fackování		0,00		0,00	0	0,00
kopání		0,00		0,00	0	0,00
rány pěstí		0,00		0,00	0	0,00
jinak		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi	12	80,00	8	80,00	20	80,00

Nejvyšší počet žáků obou škol zvolil možnost ponechat otázku bez odpovědi, dále se nejčastěji objevují odpovědi pomluvy, ponižování, nadávky.

Tabulka 17: Vyhodnocení ot. č. 9 (ZŠ 1, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ignorování		0,00	2	15,38	2	9,52
posměch		0,00	2	15,38	2	9,52
pomluvy		0,00	1	7,69	1	4,76
ponižování		0,00	2	15,38	2	9,52
nadávky		0,00	2	15,38	2	9,52
bití		0,00	3	23,08	3	14,29
fackování		0,00	1	7,69	1	4,76
kopání		0,00	2	15,38	2	9,52
rány pěstí		0,00	1	7,69	1	4,76
jinak		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi	8	100,00	10	76,92	18	85,71

Tabulka 18: Vyhodnocení ot. č. 9 (ZŠ 2, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ignorování	2	16,67		0,00	2	8,00
posměch	2	16,67	2	15,38	4	16,00
pomluvy	2	16,67	1	7,69	3	12,00
ponižování		0,00		0,00	0	0,00
nadávky	1	8,33	1	7,69	2	8,00
bití		0,00		0,00	0	0,00
fackování		0,00		0,00	0	0,00
kopání		0,00		0,00	0	0,00
rány pěstí		0,00		0,00	0	0,00
jinak		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi	10	83,33	10	76,92	20	80,00

Všechny dívky ZŠ 1 se rozhodly na otázku neodpovědět, chlapci téže školy uvádí jako nejčastější položku bití, na druhém místě nadávky, ponižování, posměch a ignorování. Dívky a chlapci ZŠ 2 taktéž zmiňují posměch, pomluvy a nadávky. Velká část dotázaných ZŠ 2 se rozhodla taktéž neodpovědět.

Otázka č. 10 – Jak často ti bylo ubližováno?

Tabulka 19: Vyhodnocení ot. č. 10 (ZŠ 1, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
téměř každý den	1	11,11	1	6,67	2	8,33
téměř každý týden	1	11,11	4	26,67	5	20,83
asi jednou do měsíce	2	22,22	1	6,67	3	12,50
bez odpovědi	5	55,56	9	60,00	14	58,33

Tabulka 20: Vyhodnocení ot. č. 10 (ZŠ 2, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
téměř každý den		0,00		0,00	0	0,00
téměř každý týden	2	13,33		0,00	2	8,00
asi jednou do měsíce	1	6,67	2	20,00	3	12,00
bez odpovědi	12	80,00	8	80,00	20	80,00

Opět využila více než polovina dotázaných z obou škol možnosti nechat otázku bez odpovědi, na ZŠ 1 se však objevují i odpovědi u nejintenzivnějšího intervalu ubližování - 10% dívek odpovídá, že každý den nebo každý týden, asi jednou za měsíc uvádí i téměř 20% chlapců ze ZŠ 2.

Tabulka 21: Vyhodnocení ot. č. 10 (ZŠ 1, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
téměř každý den		0,00		0,00	0	0,00
téměř každý týden		0,00	1	7,69	1	4,76
asi jednou do měsíce		0,00	2	15,38	2	9,52
bez odpovědi	8	100,00	10	76,92	18	85,71

Tabulka 22: Vyhodnocení ot. č. 10 (ZŠ 2, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
téměř každý den	1	8,33	1	7,69	2	8,00
téměř každý týden	1	8,33		0,00	1	4,00
asi jednou do měsíce		0,00	2	15,38	2	8,00
bez odpovědi	10	83,33	10	76,92	20	80,00

Vzhledem k tomu, že dívky ZŠ 1 uvedly v předešlých otázkách, že nemají žádnou osobní zkušenost s ubližováním, ponechaly i tuto otázku bez odpovědi. Nejčastější odpovědí u chlapců ZŠ 1 byla četnost ubližování jednou do měsíce. Převážná část žáků ZŠ 2 využila možnosti neodpovědět, 1 chlapec a 1 dívka uvedli, že je jim ubližováno téměř každý den.

Otázka č. 11 – Ten, kdo ti ubližuje, je chlapec nebo dívka? Kolik je těch, kteří ti ubližují?

Tabulka 23: Vyhodnocení ot. č. 11 (ZŠ 1, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
1 dívka	1	11,11		0,00	1	4,17
2 dívky	2	22,22		0,00	2	8,33
3 dívky		0,00		0,00	0	0,00
více než 3 dívky	1	11,11	1	6,67	2	8,33
1 chlapec	2	22,22		0,00	2	8,33
2 chlapci		0,00	4	26,67	4	16,67
3 chlapci		0,00	1	6,67	1	4,17
více než 3 chlapci	1	11,11	1	6,67	2	8,33
bez odpovědi	5	55,56	9	60,00	14	58,33

Tabulka 24: Vyhodnocení ot. č. 11 (ZŠ 2, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
1 dívka	1	6,67		0,00	1	4,00
2 dívky		0,00		0,00	0	0,00
3 dívky		0,00		0,00	0	0,00
více než 3 dívky	2	13,33		0,00	2	8,00
1 chlapec		0,00		0,00	0	0,00
2 chlapci	2	13,33		0,00	2	8,00
3 chlapci		0,00		0,00	0	0,00
více než 3 chlapci		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi	12	80,00	8	80,00	20	80,00

V této otázce odpovídalo více dívek, které uvádí většinou 1-2 útočníky (dívky i chlapce), chlapcům ze ZŠ 1 je ubližováno převážně zase chlapci, pouze v jednom případě ubližují chlapci více jak 3 dívky. Chlapci ZŠ 2 ani v jednom případě neodpověděli.

Tabulka 25: Vyhodnocení ot. č. 11 (ZŠ 1, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
1 dívka		0,00		0,00	0	0,00
2 dívky		0,00		0,00	0	0,00
3 dívky		0,00	1	7,69	1	4,76
více než 3 dívky		0,00		0,00	0	0,00
1 chlapec		0,00	1	7,69	1	4,76
2 chlapci		0,00	2	15,38	2	9,52
3 chlapci		0,00		0,00	0	0,00
více než 3 chlapci		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi	8	100,00	10	76,92	18	85,71

Tabulka 26: Vyhodnocení ot. č. 11 (ZŠ 2, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
1 dívka		0,00		0,00	0	0,00
2 dívky		0,00		0,00	0	0,00
3 dívky	2	16,67	1	7,69	3	12,00
více než 3 dívky		0,00		0,00	0	0,00
1 chlapec		0,00		0,00	0	0,00
2 chlapci		0,00	2	15,38	2	8,00
3 chlapci		0,00		0,00	0	0,00
více než 3 chlapci		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi	10	83,33	10	76,92	20	80,00

Vzhledem k tomu, že dívky ZŠ 1 uvedly v předešlých otázkách, že nemají žádnou osobní zkušenost s ubližováním, ponechaly i tuto otázku bez odpovědi. 2 chlapci ze ZŠ 1 i ZŠ 2 si stěžují na ubližování od dvou chlapců, tři žáci ZŠ 2 uvedli, že jsou napadáni třemi dívkami.

Otázka č. 12 – Kde se to děje?

Tabulka 27: Vyhodnocení ot. č. 12 (ZŠ 1, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ve třídě	4	44,44	5	33,33	9	37,50
na chodbě		0,00	3	20,00	3	12,50
v šatně	3	33,33		0,00	3	12,50
na záchodě	1	11,11	3	20,00	4	16,67
v jídelně		0,00		0,00	0	0,00
v družině		0,00		0,00	0	0,00
cestou do školy		0,00		0,00	0	0,00
cestou ze školy		0,00		0,00	0	0,00
v tělocvičně	3	33,33	2	13,33	5	20,83
na hřišti		0,00		0,00	0	0,00
jinde		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi	5	55,56	9	60,00	14	58,33

Tabulka 28: Vyhodnocení ot. č. 12 (ZŠ 2, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ve třídě	3	20,00	2	20,00	5	20,00
na chodbě	2	13,33		0,00	2	8,00
v šatně	2	13,33	2	20,00	4	16,00
na záchodě	1	6,67		0,00	1	4,00
v jídelně		0,00		0,00	0	0,00
v družině		0,00		0,00	0	0,00
cestou do školy		0,00		0,00	0	0,00
cestou ze školy		0,00		0,00	0	0,00
v tělocvičně		0,00		0,00	0	0,00
na hřišti		0,00		0,00	0	0,00
jinde		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi	12	80,00	8	80,00	20	80,00

Žáci obou škol se v nejvyšším počtu odpovědí shodují v názoru, že nejčastěji se šikana děje ve třídě, mezi častými možnostmi se ještě objevuje šatna, chodba a tělocvična. 80% dívek i chlapců ze ZŠ 2 využilo ponechat otázku bez odpovědi.

Tabulka 29: Vyhodnocení ot. č. 12 (ZŠ 1, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ve třídě		0,00	2	15,38	2	9,52
na chodbě		0,00		0,00	0	0,00
v šatně		0,00	2	15,38	2	9,52
na záchodě		0,00		0,00	0	0,00
v jídelně		0,00	1	7,69	1	4,76
v družině		0,00		0,00	0	0,00
cestou do školy		0,00		0,00	0	0,00
cestou ze školy		0,00		0,00	0	0,00
v tělocvičně		0,00	1	7,69	1	4,76
na hřišti		0,00		0,00	0	0,00
jinde		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi	8	100,00	10	76,92	18	85,71

Tabulka 30: Vyhodnocení ot. č. 12 (ZŠ 2, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ve třídě	2	16,67	2	15,38	4	16,00
na chodbě		0,00	1	7,69	1	4,00
v šatně	2	16,67	2	15,38	4	16,00
na záchodě		0,00		0,00	0	0,00
v jídelně	1	8,33		0,00	1	4,00
v družině		0,00		0,00	0	0,00
cestou do školy		0,00		0,00	0	0,00
cestou ze školy		0,00		0,00	0	0,00
v tělocvičně		0,00	1	7,69	1	4,00
na hřišti		0,00		0,00	0	0,00
jinde		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi	10	83,33	10	76,92	20	80,00

Vzhledem k tomu, že dívky ZŠ 1 uvedly v předešlých otázkách, že nemají žádnou osobní zkušenost s ubližováním, ponechaly i tuto otázku bez odpovědi. Nejvíc žáků ZŠ 1 a ZŠ 2 pak volí jako nejčastější možnost výskytu šikany ve třídě a v šatně. Po dvou žácích obou škol uvedlo ještě jídelnu a tělocvičnu.

Otázka č. 13 – Žáci vaší třídy jednomu spolužákovi či spolužačce ubližují, posmívají se mu/jí, dělají mu/jí naschvály. Jak se zachováš?

Tabulka 31: Vyhodnocení ot. č. 13 (ZŠ 1, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
děláš to také, je to sranda	1	11,11	3	20,00	4	16,67
přidáš se naoko, aby ostatní nic neřekli	2	22,22		0,00	2	8,33
snažíš si ničeho nevšímat	1	11,11	4	26,67	5	20,83
zastaneš se ho/jí		0,00	1	6,67	1	4,17
oznámíš to učiteli	3	33,33	6	40,00	9	37,50
neuděláš vůbec nic, protože se bojíš	2	22,22	1	6,67	3	12,50
bez odpovědi		0,00		0,00	0	0,00

Tabulka 32: Vyhodnocení ot. č. 13 (ZŠ 2, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
děláš to také, je to sranda		0,00	1	10,00	1	4,00
přidáš se naoko, aby ostatní nic neřekli	3	20,00	1	10,00	4	16,00
snažíš si ničeho nevšímat	5	33,33	5	50,00	10	40,00
zastaneš se ho/jí		0,00		0,00	0	0,00
oznámíš to učiteli	5	33,33	2	20,00	7	28,00
neuděláš vůbec nic, protože se bojíš	2	13,33	1	10,00	3	12,00
bez odpovědi		0,00		0,00	0	0,00

Nejčastější odpovědí u dívek i chlapců ZŠ 1 je možnost oznámit to učiteli, dívky ZŠ 2 reagují stejnými procenty (33) na možnost oznámit to učiteli a ničeho si nevšímat, chlapci ZŠ 2 dokonce z 50% doporučují si ničeho nevšímat.

Tabulka 33: Vyhodnocení ot. č. 13 (ZŠ 1, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
děláš to také, je to sranda		0,00		0,00	0	0,00
přidáš se naoko, aby ostatní nic neřekli		0,00		0,00	0	0,00
snažíš si ničeho nevšímat	1	12,50	2	15,38	3	14,29
zastaneš se ho/jí	1	12,50		0,00	1	4,76
oznámíš to učiteli	2	25,00	4	30,77	6	28,57
neuděláš vůbec nic, protože se bojíš		0,00		0,00	0	0,00
bez odpovědi	4	50,00	7	53,85	11	52,38

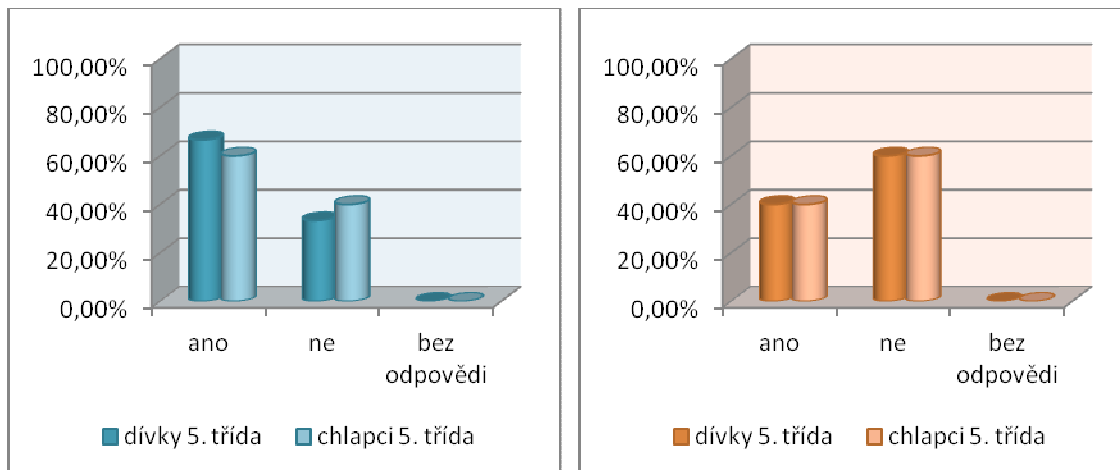
Tabulka 34: Vyhodnocení ot. č. 13 (ZŠ 2, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
děláš to také, je to sranda		0,00		0,00	0	0,00
přidáš se naoko, aby ostatní nic neřekli		0,00		0,00	0	0,00
snažíš si ničeho nevšímat	1	8,33	2	15,38	3	12,00
zastaneš se ho/jí	2	16,67		0,00	2	8,00
oznámíš to učiteli	2	16,67	4	30,77	6	24,00
neuděláš vůbec nic, protože se bojíš		0,00	1	7,69	1	4,00
bez odpovědi	7	58,33	6	46,15	13	52,00

Vždy větší půlka třídy ponechala otázku bez odpovědi. Nejčastější variantou byla možnost oznámit to učiteli, kterou volilo necelých 30% dotázaných ZŠ 1 a necelých 25% ZŠ 2. Druhou nejčastější odpovědí bylo snažit se ničeho nevšímat, kterou si vybralo celkem 6 žáků obou škol. Pouze tři dotázaní (jedna dívka ZŠ 1 a dvě dívky ZŠ 2) by se šikanovaného spolužáka zastali.

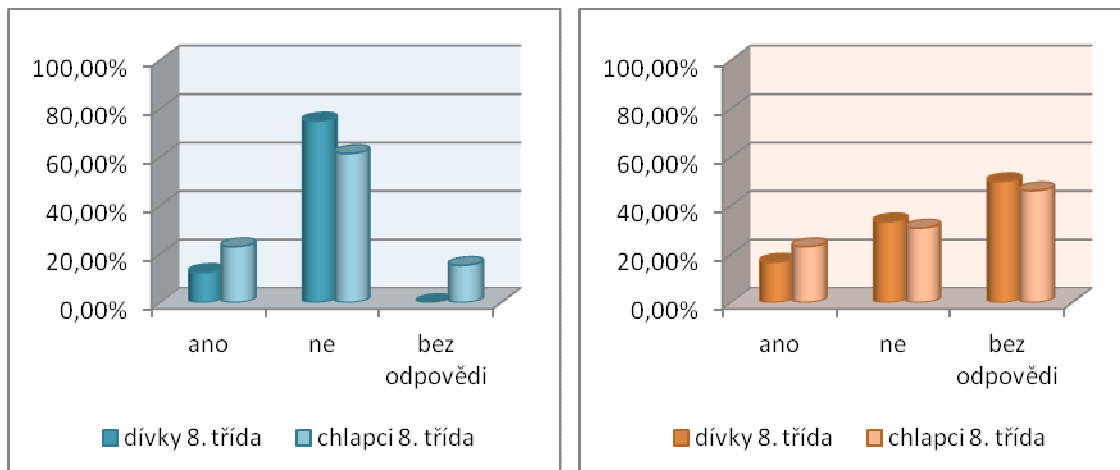
Otázka č. 14 – Je ve vaší třídě žák, který provokuje, posmívá se slabším, dělá jim naschvály?

Graf 21: Vyhodnocení ot. č. 14 (ZŠ 1, 5. třída) Graf 22: Vyhodnocení ot. č. 14 (ZŠ 2, 5. třída)

Obě školy reagují diametrálně odlišně. Zatímco dívky a chlapci ZŠ 1 zhruba v 60% odpovídají pozitivně, stejnou měrou odpovídá ZŠ 2 negativně.

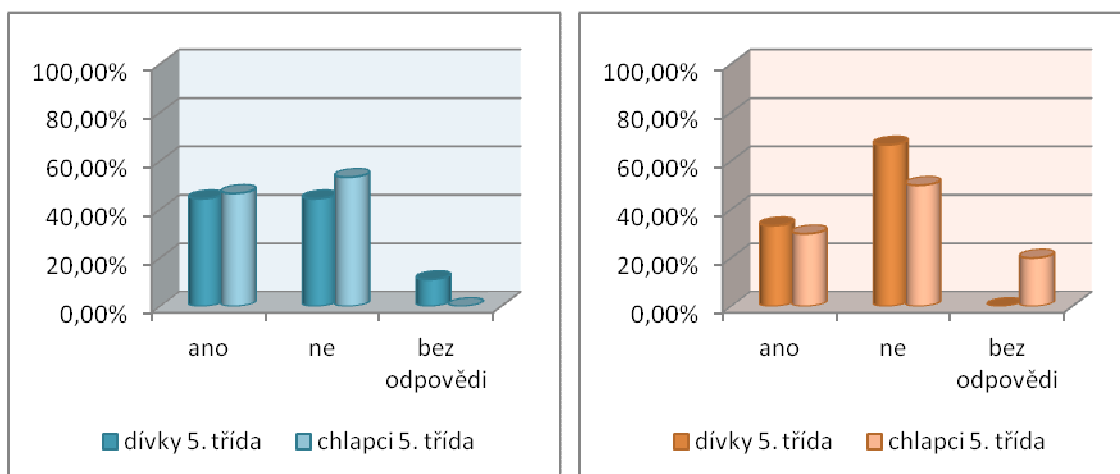
Graf 23: Vyhodnocení ot. č. 14 (ZŠ 1, 8. třída) Graf 24: Vyhodnocení ot. č. 14 (ZŠ 2, 8. třída)

Chlapci i dívky ZŠ 1 tvrdí vcelku přesvědčivě (60 - 70%), že nikoliv. Kolem 20% dotázaných chlapců potvrzuje opak. Žáci ZŠ 2 ponechali otázku ve 40 - 50% bez odpovědi. Pouze mezi 10 - 20% dotázaných povrdilo pozitivní odpověď.

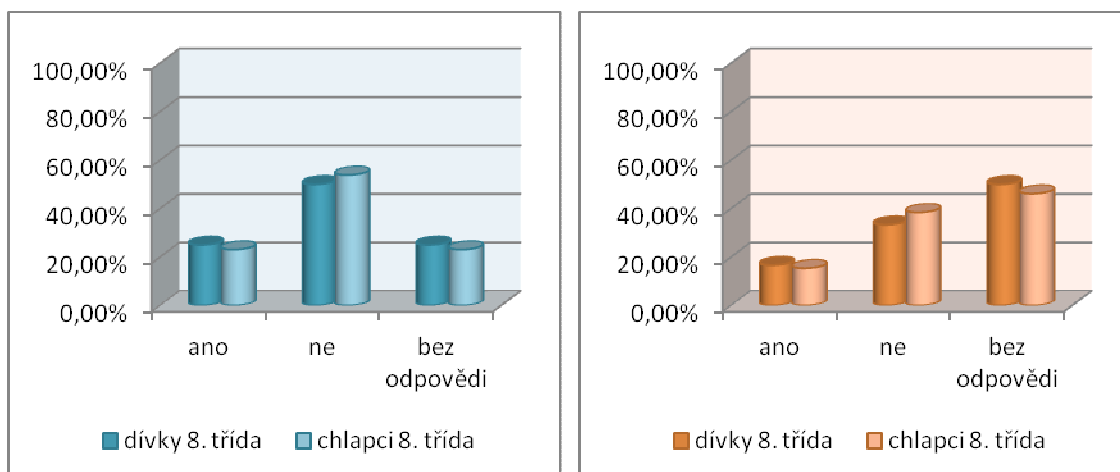
Otázka č. 15 – Mají ostatní z tohoto žáka strach?

Graf 25: Vyhodnocení ot. č. 15 (ZŠ 1, 5. třída) Graf 26: Vyhodnocení ot. č. 15 (ZŠ 2, 5. třída)

U ZŠ 1 se objevují velmi vyvážené reakce - okolo 50% dívek i chlapců se buď bojí či nikoliv. U ZŠ 2 se objevuje ve větší míře absence strachu (dívky 70%, chlapci přes 50% oproti pozitivním 30%).

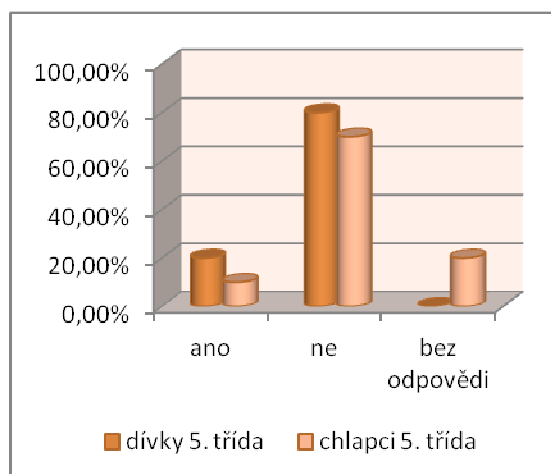
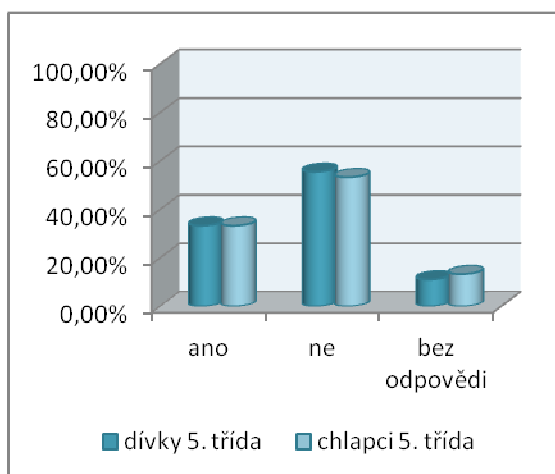
Graf 27: Vyhodnocení ot. č. 15 (ZŠ 1, 8. třída) Graf 28: Vyhodnocení ot. č. 15 (ZŠ 2, 8. třída)

Na ZŠ 1 reaguje pozitivně přibližně stejný počet dívek i chlapců (20%). Žáci ZŠ 2 si zhruba v 10% myslí, že ostatní spolužáci ve třídě mají z agresora strach. Necelá polovina dívek i chlapců se nevyjádřila.

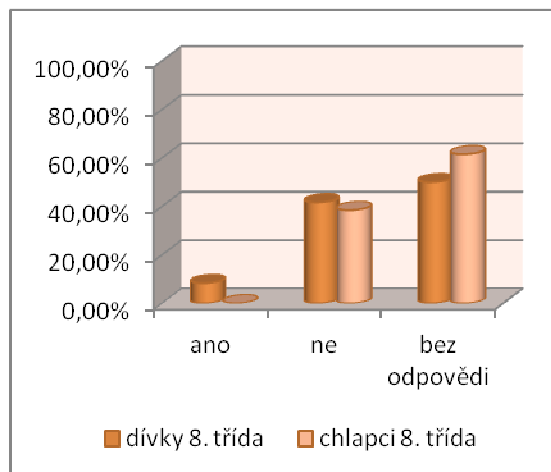
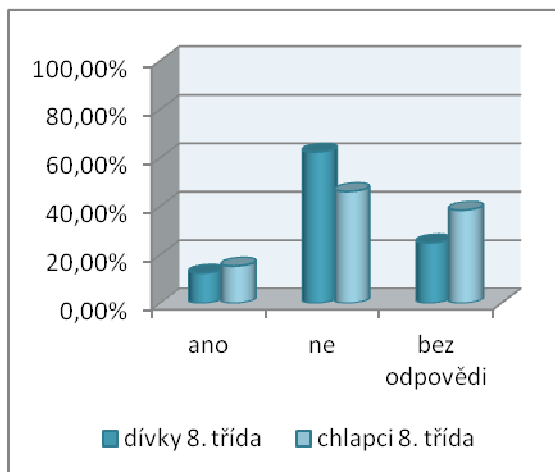
Otázka č. 16 – Máš z něho strach ty?

Graf 29: Vyhodnocení ot. č. 16 (ZŠ 1, 5. třída) Graf 30: Vyhodnocení ot. č. 16 (ZŠ 2, 5. třída)

ZŠ 2 nemá zhruba v 70 - 80% strach z agresora. Na ZŠ 1 se jedná pouze o 50%. Kolem 30% dívek i chlapců ZŠ 1 se agresora bojí.

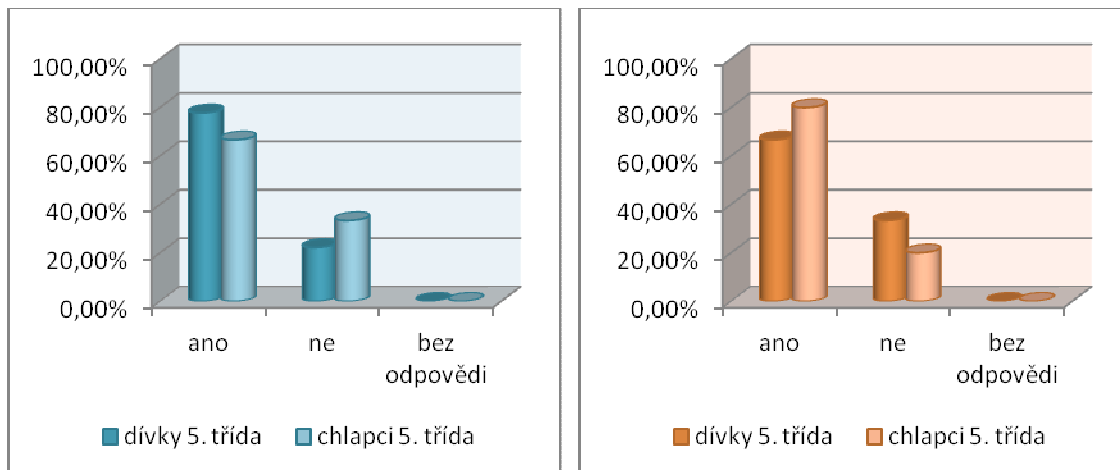
Graf 31: Vyhodnocení ot. č. 16 (ZŠ 1, 8. třída) Graf 32: Vyhodnocení ot. č. 16 (ZŠ 2, 8. třída)

Respondenti ZŠ 2 ponechávají ve velké míře otázku bez odpovědi. Pouze kolem 7% dívek téže školy přiznává, že má z agresora strach. Na ZŠ 1 se bojí kolem 10% dívek a 12% chlapců.

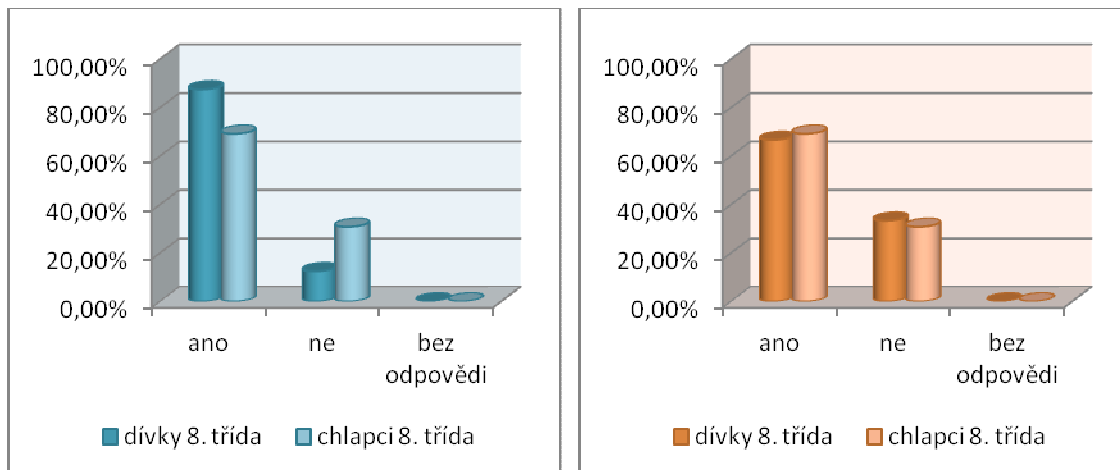
Otázka č. 17 – Myslíš, že se častěji ubližuje spolužákovi s určitým odlišením (zdravotní nebo mentální postižení, poruchy učení, rasová odlišnost)?

Graf 33: Vyhodnocení ot. č. 17 (ZŠ 1, 5. třída) Graf 34: Vyhodnocení ot. č. 17 (ZŠ 2, 5. třída)

Převážná většina dívek i chlapců (od 60 - 80%) obou škol předpokládá, že se častěji ubližuje dětem s postižením či jakýmkoliv odlišením. Nikdo neponechal otázku bez odpovědi.

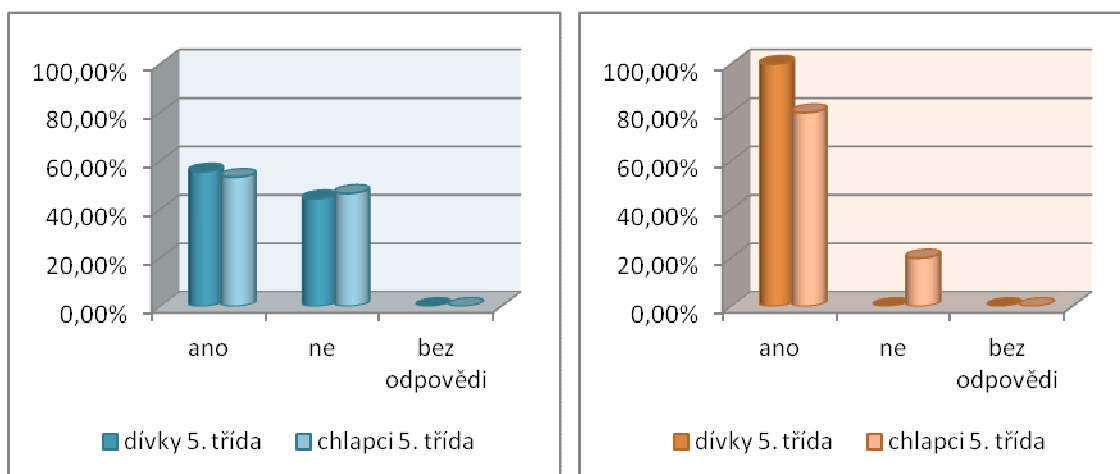
Graf 35: Vyhodnocení ot. č. 17 (ZŠ 1, 8. třída) Graf 36: Vyhodnocení ot. č. 17 (ZŠ 2, 8. třída)

V této otázce panuje neobvyklá shoda i u osmých ročníků, kdy je o pozitivní reakci přesvědčeno kolem 60 - 80% žáků ZŠ 1 a kolem 60% dívek i chlapců ZŠ 2. Po delší době nikdo neponechal otázku bez odpovědi.

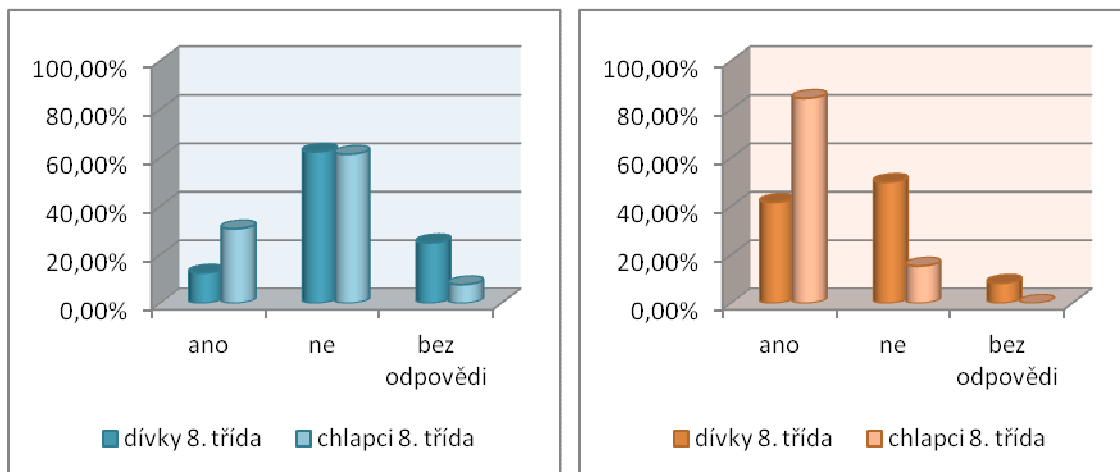
Otázka č. 18 – Myslíš, že vaše škola dokáže ochránit svoje žáky před šikanou?

Graf 37: Vyhodnocení ot. č. 18 (ZŠ 1, 5. třída) Graf 38: Vyhodnocení ot. č. 18 (ZŠ 2, 5. třída)

Na ZŠ 1 si to myslí pouze zhruba polovina dotázaných respondentů, na ZŠ 2 je o to přesvědčena markantní většina (dívky téměř 100%, chlapci necelých 80%).

Graf 39: Vyhodnocení ot. č. 18 (ZŠ 1, 8. třída) Graf 40: Vyhodnocení ot. č. 18 (ZŠ 2, 8. třída)

Velmi zajímavý je názor chlapců ZŠ 2, kteří si z 80% myslí, že jejich škola je dokáže ochránit před šikanou. U dívek tak reaguje pouze 40% dotázaných. Důvěru ve svou školu (ZŠ 1) vykazuje jen okolo 10% dívek a necelých 30% chlapců. 60% žáků ZŠ 1 si myslí shodně, že škola neposkytuje patřičnou ochranu.

Otázka č. 19 – V případě, že jsi byl/a někdy šikanován/a, kdo ti pomohl?

Tabulka 35: Vyhodnocení ot. č. 19 (ZŠ 1, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
třídní učitel	2	22,22		0,00	2	8,33
jiný pedagog		0,00	1	6,67	1	4,17
nikdo z učitelů nepomohl	1	11,11	5	33,33	6	25,00
nestalo se mi to	3	33,33	7	46,67	10	41,67
bez odpovědi	3	33,33	2	13,33	5	20,83

Tabulka 36: Vyhodnocení ot. č. 19 (ZŠ 2, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
třídní učitel	3	20,00	2	20,00	5	20,00
jiný pedagog	1	6,67		0,00	1	4,00
nikdo z učitelů nepomohl		0,00		0,00	0	0,00
nestalo se mi to	12	80,00	6	60,00	18	72,00
bez odpovědi		0,00	2	20,00	2	8,00

Třídní učitel pomohl ve 20% dívkám ZŠ 1 a dívkám i chlapcům ZŠ 2. Naopak až 30% chlapců ZŠ 1 si myslí, že jim nikdo s učitelů nepomohl.

Tabulka 37: Vyhodnocení ot. č. 19 (ZŠ 1, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
třídní učitel	1	12,50		0,00	1	4,76
jiný pedagog		0,00		0,00	0	0,00
nikdo z učitelů nepomohl		0,00	1	7,69	1	4,76
nestalo se mi to	4	50,00	9	69,23	13	61,90
bez odpovědi	3	37,50	3	23,08	6	28,57

Tabulka 38: Vyhodnocení ot. č. 19 (ZŠ 2, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
třídní učitel	2	16,67	1	7,69	3	12,00
jiný pedagog		0,00		0,00	0	0,00
nikdo z učitelů nepomohl	1	8,33	2	15,38	3	12,00
nestalo se mi to	6	50,00	6	46,15	12	48,00
bez odpovědi	3	25,00	4	30,77	7	28,00

Většina dotázaných tvrdí, že se jim tento případ nestal. Pouze jedna dívka ze ZŠ 1 a tři žáci ZŠ 2 uvádějí, že jim s problémem pomohl třídní učitel. Tři žáci ZŠ 2 si ale stěžují, že jim nikdo z oslovených učitelů nepomohl.

Otázka č. 20 – V případě, že jsi byl/a někdy šikanován/a, komu jsi se svěřil/a?

Tabulka 39: Vyhodnocení ot. č. 20 (ZŠ 1, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
rodičům	1	11,11	4	26,67	5	20,83
prarodičům	1	11,11		0,00	1	4,17
třídnímu učiteli	2	22,22	2	13,33	4	16,67
jinému učiteli		0,00		0,00	0	0,00
kamarádovi	2	22,22	2	13,33	4	16,67
někomu dalšímu		0,00		0,00	0	0,00
nikomu		0,00	3	20,00	3	12,50
nestalo se mi to	3	33,33	8	53,33	11	45,83
bez odpovědi	2	22,22		0,00	2	8,33

Tabulka 40: Vyhodnocení ot. č. 20 (ZŠ 2, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
rodičům	1	6,67	1	10,00	2	8,00
prarodičům		0,00		0,00	0	0,00
třídnímu učiteli	3	20,00	2	20,00	5	20,00
jinému učiteli		0,00		0,00	0	0,00
kamarádovi	1	6,67	1	10,00	2	8,00
někomu dalšímu		0,00		0,00	0	0,00
nikomu		0,00		0,00	0	0,00
nestalo se mi to	12	80,00	8	80,00	20	80,00
bez odpovědi		0,00		0,00	0	0,00

Žáci obou škol se s problémem nejvíce obraceli na třídní učitele, rodiče, popř. kamarády. Vysoké procento (80) dívek i chlapců ZŠ Zlín tvrdí, že nikdy nebyli šikanováni.

Tabulka 41: Vyhodnocení ot. č. 20 (ZŠ 1, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
rodičům	1	12,50		0,00	1	4,76
prarodičům		0,00		0,00	0	0,00
třídnímu učiteli	1	12,50		0,00	1	4,76
jinému učiteli		0,00		0,00	0	0,00
kamarádovi		0,00		0,00	0	0,00
někomu dalšímu		0,00	1	7,69	1	4,76
nikomu		0,00	1	7,69	1	4,76
nestalo se mi to	5	62,50	6	46,15	11	52,38
bez odpovědi	2	25,00	5	38,46	7	33,33

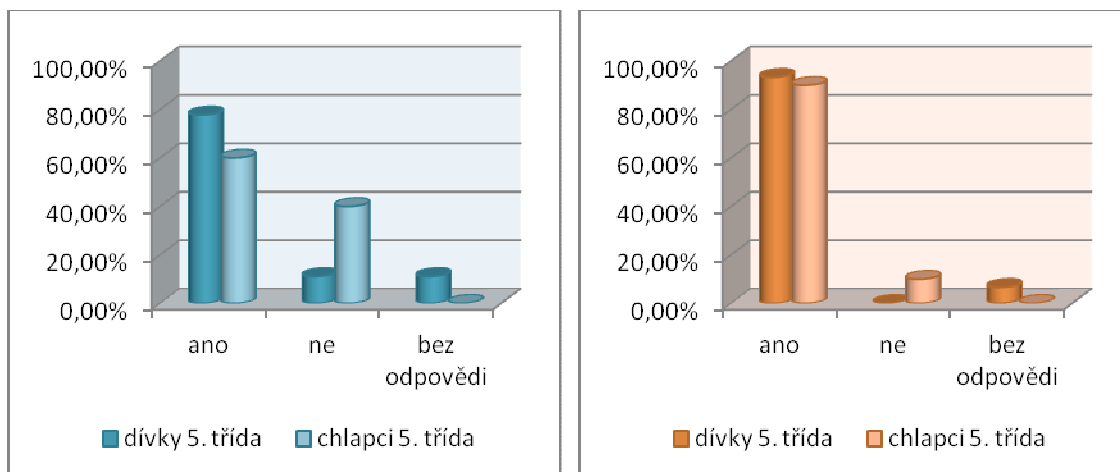
Tabulka 42: Vyhodnocení ot. č. 20 (ZŠ 2, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
rodičům	1	8,33	2	15,38	3	12,00
prarodičům		0,00		0,00	0	0,00
třídnímu učiteli	1	8,33	1	7,69	2	8,00
jinému učiteli		0,00		0,00	0	0,00
kamarádovi	2	16,67		0,00	2	8,00
někomu dalšímu	1	8,33		0,00	1	4,00
nikomu	1	8,33	1	7,69	2	8,00
nestalo se mi to	4	33,33	5	38,46	9	36,00
bez odpovědi	4	33,33	5	38,46	9	36,00

Nejvyšší počet odpovědí (přes 50%) dotázaných ZŠ 1 uvádí, že se jim uvedená skutečnost nestala. S tímto tvrzením se ztotožňuje i 36% chlapců i dívek ZŠ 2. V případě, že se respondenti někomu svěřili, jednalo se v nejčastěji o rodiče, třídního učitele, kamaráda, popř. někoho dalšího.

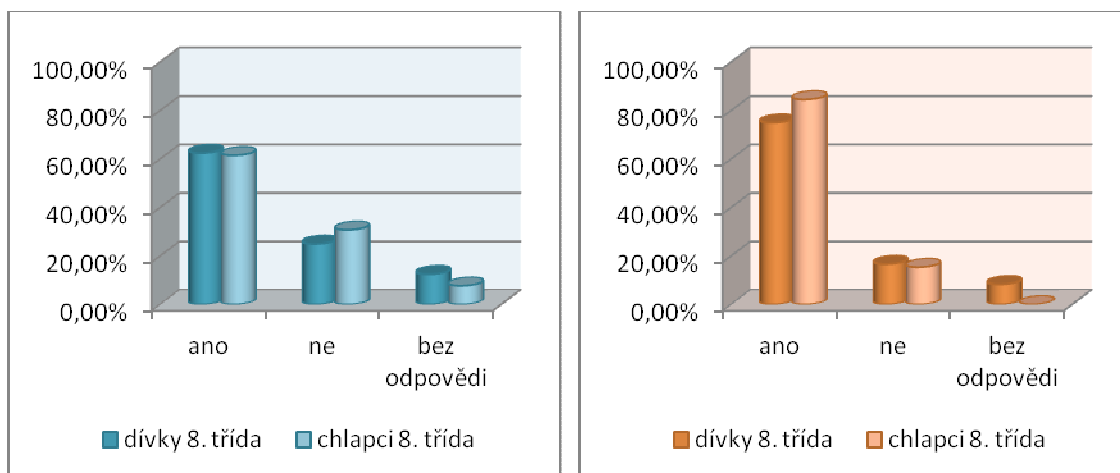
Otázka č. 21 – Řekli vám někdo z učitelů, co máte dělat, když vás někdo začne šikanovat?

Graf 41: Vyhodnocení ot. č. 21 (ZŠ 1, 5. třída) Graf 42: Vyhodnocení ot. č. 21 (ZŠ 2, 5. třída)

V této otázce panuje vzácná shoda. Většina dívek i chlapců obou škol označili pozitivní odpověď (ZŠ 1 od téměř 60% - 75%, ZŠ 2 kolem 90%). Pouze okolo 38% chlapců ZŠ 1 si myslím, že nikoliv.

Graf 43: Vyhodnocení ot. č. 21 (ZŠ 1, 8. třída) Graf 44: Vyhodnocení ot. č. 21 (ZŠ 2, 8. třída)

Až kolem 80% dívek i chlapců ZŠ 2 potvrzuje, že byli informováni o postupu, pokud by se setkali s šikanou. U ZŠ 1 se jedná jen o 60% respondentů.

Otázka č. 22 – Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému?

Vlastní odpovědi respondentů ZŠ 1 (5. třída):

horší známku z chování (10x) – vyloučení ze školy (7x) – ublížit stejným způsobem (6x)

Vlastní odpovědi respondentů ZŠ 2 (5. třída):

vyloučení ze školy (11x) – horší známku z chování (8x) – potrestat stejným způsobem (3x) – zavřít do vězení (1x)

Vlastní odpovědi respondentů ZŠ 1 (8. třída):

vyloučení ze školy (10x) – snížení známky z chování (7x) – veřejná omluva (2x)

Vlastní odpovědi respondentů ZŠ 2 (8. třída):

vyloučení ze školy (10x) – odškodnit finančně (3x)

Otázka č. 23 – Doporučil/a bys školu, do které chodíš, svému kamarádovi?

Tabulka 43: Vyhodnocení ot. č. 23 (ZŠ 1, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ano	4	44,44	5	33,33	9	37,50
ne	4	44,44	9	60,00	13	54,17
bez odpovědi	1	11,11	1	6,67	2	8,33
důvody, proč ano	pěkná škola					
	dobrá výuka					
	hodně kroužků					
	nové lavice					
	dobří učitelé					
	mírné známkování					
	je tu veselo					
	je tu klid a pohoda					

Tabulka 44: Vyhodnocení ot. č. 23 (ZŠ 2, 5. třída)

odpovědi respondentů	dívky 5. třída		chlapci 5. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ano	14	93,33	9	90,00	23	92,00
ne		0,00	1	10,00	1	4,00
bez odpovědi	1	6,67		0,00	1	4,00
důvody, proč ano	návštěvy kina, divadla apod.					
	pořádání akademie, jarmarků					
	pořádání soutěží					
	sponzoring ZOO Lešná					
	školy v přírodě					
	výlety					
	pomoc postiženým dětem					
	výborný kolektiv					
	dobří, zkušené učitelé					
	dobré vedení školy					
dobré obědy						

Pro doporučení školy se vyslovilo pouze 9 žáků ZŠ 1, proti je 13 dotázaných, 2 žáci neodpověděli. ZŠ 2 by doporučilo 23 žáků, 1 proti, 1 neodpověděl. Děti ZŠ 2 reagovali taktéž rozmanitějšími odpověďmi na otevřený dotaz.

Tabulka 45: Vyhodnocení ot. č. 23 (ZŠ 1, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ano	4	50,00	3	23,08	7	33,33
ne	2	25,00	10	76,92	12	57,14
bez odpovědi	2	25,00		0,00	2	9,52
důvody, proč ano	dobrá třída					

Tabulka 46: Vyhodnocení ot. č. 23 (ZŠ 2, 8. třída)

odpovědi respondentů	dívky 8. třída		chlapci 8. třída		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
ano	5	41,67	8	61,54	13	52,00
ne	6	50,00	3	23,08	9	36,00
bez odpovědi	1	8,33	2	15,38	3	12,00
důvody, proč ano	dobří kamarádi					
	dobří učitelé					
	pěkné prostředí					
	dobré hřiště					
	dobré obědy					
	smysluplný rozvrh					

Až téměř 80% chlapců ZŠ 1 by svou školu ostatním nedoporučilo. Naopak přes 50% žáků ZŠ 2 je se svou školou spokojeno a nebálo by se doporučit ostatním zájemcům. Žáci ZŠ 1 taktéž těžko hledali jiné důvody, proč školu doporučovat; žáci ZŠ 2 našli a pochválili ještě šest dalších pozitivních položek.

Otázka č. 24 – Představ si situaci, že by ses stal/a ředitelem školy a měl/a jsi jeho pravomoci, co všechno bys v ní změnil/a?

Vlastní odpovědi respondentů ZŠ 1 (5. třída):

záchody (3x) – zlepšit jídlo (3x) – zvýšit počet dobrých učitelů (2x) – postavit hřiště (2x) – pořídit výtah (2x) – zastavit krádeže, pomluvy (1x) – zastavit ubližování druhým (1x) – podpora sportovních aktivit (1x) – vyloučení za šikanu (1x)

Vlastní odpovědi respondentů ZŠ 2 (5. třída):

výtah (8x) – bazén (7x) – eskalátory (7x) – dvě jídelny a tělocvičny (5x) – sportovní centrum (5x) – počítače a tablety do tříd (4x) – elektronické učebnice (3x) – obědy na přání (2x) – lepší vybavení jazykové učebny (1x)

Vlastní odpovědi respondentů ZŠ 1 (8. třída):

více výletů (3x) – kratší vyučování (2x) – více ředitelského volna (2x) – vedení školy (1x) – učitele (1x)

Vlastní odpovědi respondentů ZŠ 2 (8. třída):

školní jídelna (6x) – výtah (5x) – více šaten (5x) – eskalátory (4x) – učitele (2x) – přidat školní skříňky (2x) – více ředitelského volna (2x) – více výletů (2x) – více komunikace se žáky (1x) – zavést čipy na vstup (1x) – kamery ve třídách (1x)

4.5 Závěr šetření

Celkový soubor respondentů průzkumného šetření tvořilo 96 žáků základních škol, z toho 44 dívek a 52 chlapců. Cílem našeho výzkumného problému bylo zjistit četnost výskytu jevu šikany na dvou rozdílných základních školách, městské a venkovské, a provést následné srovnání, které se týkalo problematiky osobní zkušenosti s šikanou oslovených žáků.

Zjišťovali jsme, zda ve zkoumané třídě panují kvalitní vzájemné vztahy, zda se respondenti osobně setkali s projevy šikany ve své třídě či škole, zda se liší (popř. v jakém rozsahu) zkušenosti žáků na prvním stupni (pátá třída) a druhém stupni (osmá třída), zda jsou znatelné rozdíly ve vnímání problému dívkami a chlapci, zda mohou žáci v nesnázích spoléhat na pomoc učitelů popř. jiných dospělých osob, zda je míra bezpečí, kterou škola zaručuje, dostatečná a zda žáci přemýšlí o dané problematice a jsou sami schopni navrhnout adekvátní tresty pro viníky či možnosti prevence šikany na jejich škole. Stanovené hypotézy, které jsme na základě výsledků buď verifikovali nebo falzifikovali, uvádíme později níže v textu.

Z šetření tedy vyplynulo následující:

- Dívkám pátých ročníků se ve svých třídách líbí, chlapcům převážně taktéž, pouze nepatrná část je nespokojena. V osmých třídách již nejsou výsledky tak jednoznačné, téměř jedna šestina žáků není ve své třídě spokojena.
- Všichni žáci (kromě 3 z 95) obou ročníků i škol uvedli, že mají ve třídě alespoň jednoho kamaráda.
- Žáci se ve škole těší nejvíce na setkání s kamarády a na přestávky.
- Na ZŠ 1 byla převážná většina žáků páté třídy svědky ubližování jejich spolužákům, zatímco na ZŠ 2 byla situace opačná. O osmých tříd převládla negativní zkušenost s ubližováním, ovšem rozdíl pozitivních a negativních odpovědí byl nepatrný.
- Na to, že byli svědky šikany, upozornila svého třídního učitele zhruba polovina žáků pátých tříd ZŠ 1, žáci ZŠ 2 neměli zkušenost se šikanou, proto na otázku neodpovídali. Téměř všichni žáci osmých tříd neupozornili svého třídního učitele.

- Téměř všichni respondenti, kteří upozornili svého třídního učitele na šikanu, se setkali se vstřícnou reakcí a pedagogové byli zřejmě (dle názorů žáků) ochotni problematiku řešit.
- Pokud se stalo, že žáci byli přímými svědky šikany, mezi jejich nejčastější reakce se řadilo - oznámit to učiteli nebo ničeho si nevšímat. Osmé ročníky více jak z poloviny na tuto otázku neodpověděly.
- Na dotaz, zda se v jejich třídě vyskytuje typ agresora, žáci odpovídají rozdílně. Pátá třída ZŠ 1 v 60% tvrdí, že ano, zatímco ZŠ 2 tím samym počtem procent tvrdí, že ne. V osmých ročnících uvádí kladnou odpověď jen kolem 20% žáků.
- Čtvrtina oslovených žáků obou ročníků i škol (23 z 95) uvedla, že mají osobní zkušenost se šikanou ve své třídě jako oběti.
- Dívky pátého ročníku uvádí jako nejčastější formu ubližování pomluvy, ponižování, posměch a nadávky, u chlapců se pak ještě přidává bití, kopání a rány pěstí (hlavně ZŠ 1). V osmé třídě ZŠ 1 chlapci uvedli všechny formy šikany nabízené v dotazníku, na ZŠ 2 chlapci i dívky shodně uvádějí posměch, pomluvy a nadávky.
- 4 žáci z 23, kteří u předchozí otázky uvedli, že jim bylo ubližováno, jsou šikanováni svými spolužáky téměř každý den.
- Jako nejčastější odpověď na dotaz, kde k šikaně dochází, byla zvolena třída, dále pak šatna a chodba.
- Převážná většina všech respondentů předpokládá, že se častěji ve školách ubližuje dětem s určitým odlišením, jako je zdravotní a mentální postižení, poruchy učení a rasová odlišnost.
- Více než polovina žáků ZŠ 1 je přesvědčena, že je škola nedokáže ochránit před šikanou, na ZŠ 2 uvádí přesný opak tři čtvrtiny chlapců i dívek.
- Šikanované děti se nejčastěji obracely se svým problémem na rodiče, třídní učitele a své kamarády.
- O tom, jak postupovat v případě šikany, jsou více informováni žáci ZŠ 2, ovšem i na ZŠ 1 je dle výzkumu informovanost na vyšší úrovni (přes 60%).
- Na otázku, jakým způsobem by potrestali toho, kdo ubližuje ostatním, se nejvíce objevily tyto odpovědi: vyloučení ze školy a snížení známky z chování.

- Na ZŠ 1 uvedla více než polovina chlapců a dívek, že by jejich školu nedoporučila svému kamarádovi, zatímco na ZŠ 2 se pro doporučení školy vyslovilo téměř tři čtvrtiny žáků.

Z uvedených výsledků šetření lze provést závěry týkající se stanovených hypotéz. A to:

- H1: předpoklad, že jev šikany je méně častý na vesnické škole než na škole městského typu s vyšším počtem tříd, žáků a rozlehlejšími prostory budovy, které se hůře monitorují pedagogickým dohledem, **se neprokázal** (viz ot. č. 5, 8, 14);
- H2: předpoklad, že dívky jsou častěji vystavovány psychickým formám šikany, jako jsou posměch, pomluvy, urážky apod., chlapci jsou častěji oběťmi fyzického násilí, **nebylo možné s jistotou prokázat** (viz ot. 9);
- H3: předpoklad, že oběť šikany s věkem ubývá, protože ve vyšších ročnících je méně žáků ochotno přiznat, že se stali objektem šikany nebo že sami šikanovali, **se prokázal** (viz ot. č. 8, 13, 14);
- H4: předpoklad, že pedagogové nemají zájem řešit zjevné známky šikany, přestože jsou o nich informováni, **se neprokázal** (viz ot. 6, 7, 19);
- H5: předpoklad, že děti s určitým odlišením (zdravotní či mentální postižení, poruchy učení, rasová odlišnost) jsou vystaveny většímu riziku šikany ze strany spolužáků bez postižení či znevýhodnění, **se prokázal** (viz ot. č. 17).

ZÁVĚR

Je alarmující, že postupem času se šikana stává naprosto běžným jevem školního prostředí. Odborníci i veřejnost jsou konfrontováni se stále vyšším počtem případů, které vykazují neustále narůstající sklon k závažnější brutalitě.

Většina pedagogů se staví k problematice šikany velmi obezřetně. Jejich tendence bagatelizovat i závažné a zjevně prokázané případy agresivní šikany pramení z nedostatku informací a odborných kompetencí k řešení těchto situací. Učitelům chybí systematický výcvik, který by je připravil jak teoreticky, tak prakticky na rozpoznání šikany v její zárodečné formě a následnému zjednání patřičné nápravy.

Pokud neexistuje adekvátní odezva na volání po pomoci, samotní žáci většinou rezignují, otupí ve snaze problém řešit a šikanu začnou přijímat jako nutné zlo, které je součástí jejich školního dne. Mravní normy i zákon, který je při projevech šikany překračován, zůstává bez potrestání a děti tím ztrácejí iluzi o společnosti, která je nedokáže před násilím ochránit. Je známým faktem, že děti se učí pomocí nápodoby, takže je vysoce pravděpodobné, že se v budoucnu budou chovat ke svému okolí stejně násilně, jako to viděli na školním modelu. Ten, kdo je v ohrožení, může často začít ohrožovat druhé jedince.

V oblasti primární prevence hraje kromě pedagoga nezanedbatelnou roli sám rodič. Musí mít ke svým dětem takový vztah, aby se mu nebálo říci, co se ve škole děje, jaké jsou mezi dětmi vztahy, o čem si povídají, s kým se kamarádí a u koho jsou neoblíbeny. Pokud je rodič vnímavý, všímavý a svému dítěti věnuje patřičnou pozornost, nemělo by mu uniknout, že se dítě napohled bezdůvodně zhoršilo v prospěchu, že se vrací ze školy po určitou dobu nešťastné, hladové (protože mu někdo ukradl svačinu nebo peníze), v poničených šatech a bez pomůcek, nezvykle zamlklé či vykazuje jiné výkyvy od běžného chování. V zárodečné fázi lze problém řešit, aniž by rodič musel navštívit školu a vyhledat rady odborníka.

Není jistě nemožné výskyt šikany na školách minimalizovat či alespoň omezit. Bez předpokladu spolupráce mezi všemi zúčastněnými složkami, ať už odborné, rodičovské či veřejné, to však nelze. V současné době se problematikou zabývá stále více renomovaných odborníků, kteří již zpracovali a nechali školám volně k dispozici komplexní preventivní programy. Školní psychologové, preventisté a speciální pedagogové by se měli více zaměřit na depistáž případných obětí a bližší poznání třídních kolektivů.

O to se, alespoň částečně, snažila i tato diplomová práce. Zabývala se teoretickým popisem pojmů souvisejících se šikanou, následně vymezením účastníků šikany a speciálně pedagogickými aspekty, jako je diagnostika problému, konkrétnější rozbor školní šikany a přístup k dětem s postižením, prevencí a léčbou šikany. Empirická část byla věnována výzkumnému šetření formou dotazníkové metody. Výsledky byly přehledně zpracovány a vyhodnoceny, čímž se potvrdily či vyvrátily stanovené hypotézy. Práce může nadále posloužit zkoumaným školám jako inspirativní podklad pro práci školních preventistů či speciálních pedagogů.

Závěrem lze konstatovat, že přestože se v naší společnosti vyskytuje velké množství negativních jevů, je pouze na nás, jak se k nim postavíme. Pokud budeme lhostejní a zaujmeme již dopředu poráženecký postoj, nemůžeme očekávat pozitivní změnu. Je nutné o nepříjemných problémech hovořit, věnovat jim pozornost a přispět i svou osobní intervencí. Poté můžeme společně měnit věci k lepšímu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BENDL, S. *Jak předcházet nekázní*. Praha: ISV, 2004. ISBN 80-86642-14-3.

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.

BRAUN, R. *Dotazník B-3*. Praha: Audendo, 1997

BRAUN, R. *Dotazník B-4*. Praha: Audendo, 1998

ČAPEK, R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha: Grada, 2008. ISBN 8024717180

ČERVENÝ, K. a D. KUBEŠOVÁ. *Šikanování jako projev nežádoucí agresivity*.

Československá psychologie, roč. 40, č. 2, 1996

DITTRICH, P. *Pedagogicko-psychologická diagnostika*. Jinočany: HaH, 1993

DOUBRAVA, L. *Šikana: jen na pětině škol, jsou učitelé vzdělávání specialisty*.

Učitel'ské noviny, 2007, roč. 110., č. 28, s. 10-11

DOUBRAVA, L. *Šikanu musí řešit celá sborovna*. Učitel'ské noviny, 2007, roč. 110., č. 10, s. 12-13

ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-034-0.

ERB, H. H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Praha: Amulet, 2000. ISBN 80-86299-22-8

HADFIELD, S. a G. HASSON. *Jak být asertivní v každé situaci*. Praha: Grada, 2002. ISBN 978-80-247-4269-4

HAVLÍNOVÁ, M. a M. KOLÁŘ. *Sociální klima v prostředí základních škol ČR, studie*. Praha: MŠMT, 2001

HARTL, P. a H. HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000

HRABAL, V. *Sociometrický test SORAD*. Bratislava: Psychodiagnostika, 1979

HOLEČEK, V. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Plzeň: Pedagogické centrum, 1997

KATOLICKÝ TÝDENÍK. *Příloha KT č. 5. Šikana - kde hledat pomoc?* Praha, 2013

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování. Cesta k zastavení epidemie šikanování na školách*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-014-3.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5

- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc.* Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.
- KOUKOLÍK, F. a J. DRTILOVÁ: *Vzpouza deprivantů.* Praha: Galén, 2006. ISBN 80-7262-410-5
- KYSUČAN, J. a J. KUJA. *Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky.* Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996. ISBN 80-7067-677-9
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže.* Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5
- MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém?* Praha: Portál, 1994. ISBN 978-80-262-0133-5
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují.* Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-853-8
- MOJŽÍŠEK, L. *Základy pedagogické diagnostiky.* Praha, 1986
- PARRY, J. a G. CARRINGTON. *Čelíme šikanování. Metodický sborník.* Praha: IPPP ČR, 1997. ISBN 80-23251-20-1
- PIPEKOVÁ, J. *Základy speciální pedagogiky.* Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6
- PRŮCHA, J. a J. VETEŠKA. *Andragogický slovník.* Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3960-1
- PŘÍHODA, P. *Systematická psychotraumatizace ve skupině.* Spektrum psychoterapie, 1989, roč. 4., čís. 3., s. 4-14
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí?* Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9
- ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu.* Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6
- ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu.* Praha: Portál, 2005. ISBN 978-80-7367-426-7
- VÁGNEROVÁ, M. *Patopsychologie dítěte pro speciální pedagogy.* Praha: SPN, 1988. ISBN 80-7083-158-8
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky.* Praha: Portál. 1999, ISBN 80-7178-678-0

VÍTKOVÁ, M.: *Integrativní školní (speciální) pedagogika*. Brno: MSD, 2004, ISBN 80-86633-22-5

ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuálně vzdělávací program*. Praha: Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-326-0

Seznam použitých zahraničních zdrojů

DUPPER, D., R. *School Bullying. New Perspectives on a Growing Problem*. New York: Oxford University Press, 2013. ISBN 978-0-19-985959-7

OLWEUS, D. a S. LIMBER. *The Olweus Bullying Prevention Program: Implementation and Evaluation over Two Decades*. New York: Routledge, 1993.

SHARP, S., SMITH, P. K. *School Bullying. Insides and perspectives*. London: Routledge, 1994. ISBN 0-203-42549-9

Seznam použitých internetových zdrojů

http://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/13505/slouka_2010_dp.pdf?sequence=1

<http://spp.ippp.cz/download/studijni-materialy/SO-RA-D.pdf>

<http://www.ssvp.wz.cz/Texty/sikana.html>

<http://www.rodina.cz/clanek3981.htm>

www.detskaskola.cz

www.minimalizacešikany.cz

www.sikana.cz

www.sikana.org

www.theses.cz

www.wikipedie.cz

Seznam ostatních zdrojů

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 24 246/2008-6

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, č. j. 14 514/2000-51

MKN-10. Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů. Desátá revize. Tabelární část aktualizovaná druhá verze k 1. 1. 2009

Školní program proti šikanování

Zákon č. 561/2004 Sb. (školský zákon)

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Seznam grafů

Graf 1: Vyhodnocení ot. č. 2 (ZŠ 1, 5. třída)	49
Graf 2: Vyhodnocení ot. č. 2 (ZŠ 2, 5. třída)	49
Graf 3: Vyhodnocení ot. č. 2 (ZŠ 1, 8. třída)	49
Graf 4: Vyhodnocení ot. č. 2 (ZŠ 2, 8. třída)	49
Graf 5: Vyhodnocení ot. č. 5 (ZŠ 1, 5. třída)	54
Graf 6: Vyhodnocení ot. č. 5 (ZŠ 2, 5. třída)	54
Graf 7: Vyhodnocení ot. č. 5 (ZŠ 1, 8. třída)	54
Graf 8: Vyhodnocení ot. č. 5 (ZŠ 2, 8. třída)	54
Graf 9: Vyhodnocení ot. č. 6 (ZŠ 1, 5. třída)	55
Graf 10: Vyhodnocení ot. č. 6 (ZŠ 2, 5. třída)	55
Graf 11: Vyhodnocení ot. č. 6 (ZŠ 1, 8. třída)	55
Graf 12: Vyhodnocení ot. č. 6 (ZŠ 2, 8. třída)	55
Graf 13: Vyhodnocení ot. č. 7 (ZŠ 1, 5. třída)	56
Graf 14: Vyhodnocení ot. č. 7 (ZŠ 2, 5. třída)	56
Graf 15: Vyhodnocení ot. č. 7 (ZŠ 1, 8. třída)	56
Graf 16: Vyhodnocení ot. č. 7 (ZŠ 2, 8. třída)	56
Graf 17: Vyhodnocení ot. č. 8 (ZŠ 1, 5. třída)	57
Graf 18: Vyhodnocení ot. č. 8 (ZŠ 2, 5. třída)	57
Graf 19: Vyhodnocení ot. č. 8 (ZŠ 1, 8. třída)	57
Graf 20: Vyhodnocení ot. č. 8 (ZŠ 2, 8. třída)	57
Graf 21: Vyhodnocení ot. č. 14 (ZŠ 1, 5. třída)	68
Graf 22: Vyhodnocení ot. č. 14 (ZŠ 2, 5. třída)	68
Graf 23: Vyhodnocení ot. č. 14 (ZŠ 1, 8. třída)	68
Graf 24: Vyhodnocení ot. č. 14 (ZŠ 2, 8. třída)	68
Graf 25: Vyhodnocení ot. č. 15 (ZŠ 1, 5. třída)	69
Graf 26: Vyhodnocení ot. č. 15 (ZŠ 2, 5. třída)	69
Graf 27: Vyhodnocení ot. č. 15 (ZŠ 1, 8. třída)	69
Graf 28: Vyhodnocení ot. č. 15 (ZŠ 2, 8. třída)	69
Graf 29: Vyhodnocení ot. č. 16 (ZŠ 1, 5. třída)	70
Graf 30: Vyhodnocení ot. č. 16 (ZŠ 2, 5. třída)	70
Graf 31: Vyhodnocení ot. č. 16 (ZŠ 1, 8. třída)	70
Graf 32: Vyhodnocení ot. č. 16 (ZŠ 2, 8. třída)	70

Graf 33: Vyhodnocení ot. č. 17 (ZŠ 1, 5. třída)	71
Graf 34: Vyhodnocení ot. č. 17 (ZŠ 2, 5. třída)	71
Graf 35: Vyhodnocení ot. č. 17 (ZŠ 1, 8. třída)	71
Graf 36: Vyhodnocení ot. č. 17 (ZŠ 2, 8. třída)	71
Graf 37: Vyhodnocení ot. č. 18 (ZŠ 1, 5. třída)	72
Graf 38: Vyhodnocení ot. č. 18 (ZŠ 2, 5. třída)	72
Graf 39: Vyhodnocení ot. č. 18 (ZŠ 1, 8. třída)	72
Graf 40: Vyhodnocení ot. č. 18 (ZŠ 2, 8. třída)	72
Graf 41: Vyhodnocení ot. č. 21 (ZŠ 1, 5. třída)	77
Graf 42: Vyhodnocení ot. č. 21 (ZŠ 2, 5. třída)	77
Graf 43: Vyhodnocení ot. č. 21 (ZŠ 1, 8. třída)	77
Graf 44: Vyhodnocení ot. č. 21 (ZŠ 2, 8. třída)	77

Seznam tabulek

Tabulka 1: Druhy šikany.....	15
Tabulka 2: Počet respondentů.....	46
Tabulka 3: Vyhodnocení ot. č. 1 (ZŠ 1, 5. třída)	47
Tabulka 4: Vyhodnocení ot. č. 1 (ZŠ 2, 5. třída)	47
Tabulka 5: Vyhodnocení ot. č. 1 (ZŠ 1, 8. třída)	48
Tabulka 6: Vyhodnocení ot. č. 1 (ZŠ 2, 8. třída)	48
Tabulka 7: Vyhodnocení ot. č. 3 (ZŠ 1, 5. třída)	50
Tabulka 8: Vyhodnocení ot. č. 3 (ZŠ 2, 5. třída)	50
Tabulka 9: Vyhodnocení ot. č. 3 (ZŠ 1, 8. třída)	51
Tabulka 10: Vyhodnocení ot. č. 3 (ZŠ 2, 8. třída)	51
Tabulka 11: Vyhodnocení ot. č. 4 (ZŠ 1, 5. třída)	52
Tabulka 12: Vyhodnocení ot. č. 4 (ZŠ 2, 5. třída)	52
Tabulka 13: Vyhodnocení ot. č. 4 (ZŠ 1, 8. třída)	53
Tabulka 14: Vyhodnocení ot. č. 4 (ZŠ 2, 8. třída)	53
Tabulka 15: Vyhodnocení ot. č. 9 (ZŠ 1, 5. třída)	58
Tabulka 16: Vyhodnocení ot. č. 9 (ZŠ 2, 5. třída)	58
Tabulka 17: Vyhodnocení ot. č. 9 (ZŠ 1, 8. třída)	59
Tabulka 18: Vyhodnocení ot. č. 9 (ZŠ 2, 8. třída)	59
Tabulka 19: Vyhodnocení ot. č. 10 (ZŠ 1, 5. třída)	60
Tabulka 20: Vyhodnocení ot. č. 10 (ZŠ 2, 5. třída)	60
Tabulka 21: Vyhodnocení ot. č. 10 (ZŠ 1, 8. třída)	61

Tabulka 22: Vyhodnocení ot. č. 10 (ZŠ 2, 8. třída)	61
Tabulka 23: Vyhodnocení ot. č. 11 (ZŠ 1, 5. třída)	62
Tabulka 24: Vyhodnocení ot. č. 11 (ZŠ 2, 5. třída)	62
Tabulka 25: Vyhodnocení ot. č. 11 (ZŠ 1, 8. třída)	63
Tabulka 26: Vyhodnocení ot. č. 11 (ZŠ 2, 8. třída)	63
Tabulka 27: Vyhodnocení ot. č. 12 (ZŠ 1, 5. třída)	64
Tabulka 28: Vyhodnocení ot. č. 12 (ZŠ 2, 5. třída)	64
Tabulka 29: Vyhodnocení ot. č. 12 (ZŠ 1, 8. třída)	65
Tabulka 30: Vyhodnocení ot. č. 12 (ZŠ 2, 8. třída)	65
Tabulka 31: Vyhodnocení ot. č. 13 (ZŠ 1, 5. třída)	66
Tabulka 32: Vyhodnocení ot. č. 13 (ZŠ 2, 5. třída)	66
Tabulka 33: Vyhodnocení ot. č. 13 (ZŠ 1, 8. třída)	67
Tabulka 34: Vyhodnocení ot. č. 13 (ZŠ 2, 8. třída)	67
Tabulka 35: Vyhodnocení ot. č. 19 (ZŠ 1, 5. třída)	73
Tabulka 36: Vyhodnocení ot. č. 19 (ZŠ 2, 5. třída)	73
Tabulka 37: Vyhodnocení ot. č. 19 (ZŠ 1, 8. třída)	74
Tabulka 38: Vyhodnocení ot. č. 19 (ZŠ 2, 8. třída)	74
Tabulka 39: Vyhodnocení ot. č. 20 (ZŠ 1, 5. třída)	75
Tabulka 40: Vyhodnocení ot. č. 20 (ZŠ 2, 5. třída)	75
Tabulka 41: Vyhodnocení ot. č. 20 (ZŠ 1, 8. třída)	76
Tabulka 42: Vyhodnocení ot. č. 20 (ZŠ 2, 8. třída)	76
Tabulka 43: Vyhodnocení ot. č. 23 (ZŠ 1, 5. třída)	79
Tabulka 44: Vyhodnocení ot. č. 23 (ZŠ 2, 5. třída)	79
Tabulka 45: Vyhodnocení ot. č. 23 (ZŠ 1, 8. třída)	80
Tabulka 46: Vyhodnocení ot. č. 23 (ZŠ 2, 8. třída)	80

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Dotazník	I
----------------------------	---

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník o šikanování

DOTAZNÍK O ŠIKANOVÁNÍ

(pro potřeby diplomové práce na téma Šikana jako speciálně-pedagogický problém)

Co bys měl vědět, než začneš dotazník vyplňovat

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně, ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co je ti nepříjemné, co tě porušuje, nebo to prostě bolí. Strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci, běje tě. Ale může ti znepříjemňovat život i jinak. Pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvíli a nevšímali si tě. Šikanování se děje skrytě a my se o něm můžeme dozvědět pozdě nebo vůbec ne. Proto potřebujeme vaši pomoc a prosíme tě, abys vyplnil anonymně (tajně) tento dotazník. Informace nám pomohou zabránit ubližování slabým a bezbranným a vytvořit bezpečnější prostředí pro všechny.

Instrukce

Na většinu otázek máš dát buď odpověď ANO, nebo NE, kterou zakroužkuješ, nebo zvolíš číslo a to poté zakroužkuješ. Kromě této formy odpovědi na některé z otázek odpovíš jiným způsobem, a to tím, k němuž tě bude otázka sama vyzývat. Pokud nemáš zkušenost s tím, na co se otázka ptá, nevyplníš ji.

Bližší se konec roku, vyplňuj proto tento dotazník na základě zkušeností z tohoto školního roku a této třídy.

Nevyplňuj, dokud nedostaneš pokyn!

1. Jsi ve své třídě rád/a?

Zakroužkuj známku od jedničky do pětky

- 1 - ano, moc se mi tu líbí 2 - líbí se mi tu 3 - jsem spokojen
4 - nejsem zde spokojen 5 - nejsem zde vůbec rád

2. Máš ve třídě dobrého kamaráda?

Ano

Ne

3. Na koho nebo na co se ve třídě těšíš?

1. na kamarády

2. na učitele

3. na učení

4. na přestávku

5. na něco jiného

4. Co děláš ve škole nerad/a?

1. učím se

2. povídám si s kamarády

3. povídám si s učitelem/učitelkou

4. všechno dělám rád

5. Byl/a/ jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze třídy nebo ze školy?

Ano

Ne

6. Upozornil/a jsi na tuto skutečnost některého z učitelů?

Ano

Ne

7. Pomohlo to?

Ano

Ne

8. Ublížíval nebo ubližuje někdo ze třídy tobě? Ano Ne

9. Jak ti ubližoval? (stačí, když zaškrtněš, co se ti stalo, ale můžeš to popsat i vlastními slovy)

1. ignorování 2. posměch 3. pomluvy 4. ponižování 5. na dávky 6. bití
7. fackování 8. kopání 9. rány pěstí

Jinak, jak?

10. Zamysli se a podtrhni, jak často ti bylo ubližováno?

1. téměř každý den 2. téměř každý týden 3. asi jednou do měsíce

11. Ten, kdo ti ubližuje, je chlapec nebo dívka? Kolik je těch, kteří ti ubližují?

1. 1 dívka 2. 2 dívky 3. 3 dívky 4. více než 3 dívky
5. 1 chlapec 2. 2 chlapci 3. 3 chlapci 4. více než 3 chlapci

12. Kde se to děje?

1. ve třídě 2. na chodbě 3. v šatně 4. na záchodě 5. v jídelně 6. v družině
7. cestou do školy 8. cestou ze školy 9. v tělocvičně 10. na hřišti

11. jinde

13. Žáci vaší třídy jednomu spolužákovi či spolužačce ubližují, posmívají se mu/jí, dělají mu/jí naschvály. Jak se zachováš?

1. děláš to také, je to sranda 2. přidáš se naoko, aby ostatní nic neřekli 3. snažíš se ničeho si nevšímat
4. zastaneš se ho/jí 5. oznámíš to učitelí 6. neuděláš vůbec nic, protože se bojíš

14. Je ve vaší třídě žák, který provokuje, posmívá se slabším, dělá jim naschvály?

Ano Ne

15. Mají ostatní z tohoto žáka strach?

Ano Ne

16. Máš z něho strach ty?

Ano Ne

17. Myslíš, že se častěji ubližuje spolužákovi s určitým odlišením (zdravotní nebo mentální postižení, poruchy učení, rasová odlišnost)?

Ano Ne

18. Myslíš, že vaše škola dokáže ochránit svoje žáky před šikanou?

Ano Ne

19. V případě, že jsi byl/a někdy šikanován/a, kdo ti pomohl? (můžeš podtrhnout i více možností)

1. třídní učitel 2. jiný pedagog 3. nikdo z učitelů nepomohl 4. nestalo se mi to

20. V případě, že jsi byl/a šikanován/a, komu jsi se svěřil/a? (můžeš podtrhnout i více možností)

1. rodičům 2. prarodičům 3. třídnímu učiteli 4. jinému učiteli 5. kamarádovi
6. někomu dalšímu 7. nikomu 8. nestalo se mi to

21. Řekl vám někdo z učitelů, co máte dělat, když vás někdo začne šikanovat?

Ano Ne

22. Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému?

.....
.....
.....

23. Doporučil/a bys školu, do které chodíš, svému kamarádovi?

Ano Ne

Vyjmenuj důvody, pro které bys školu doporučil:

.....
.....
.....

24. Představ si situaci, že by ses stal ředitelem školy, a měl/a jsi jeho pravomoci, co všechno bys v ní změnil/a? Přemýšlej a napiš, co si myslíš, že by to mělo být:

.....
.....
.....

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Irena Šerá

Obor: Speciální pedagogika a učitelství 1. stupně

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Šikana jako speciálně-pedagogický problém

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 86

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 37

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 3

Počet internetových zdrojů: 10

Počet ostatních zdrojů: 5

Vedoucí práce: PaedDr. Viola Rašínová